

256 017

и Семанюк

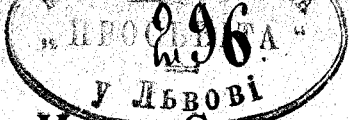
Жарби

Видавництво академічного товариства

Ч. в Чернівцях. 3.

№ 357

Иван Семанюк.

(Марко Черемшина.)

J

37448

К Д Р Б Ж.

Новелі із гуцульського життя.

НБ ПНУС

256017

Чернівці 1901.

З друкарні тов. „Рускої Ради“, під зарядом
В. Секерського.

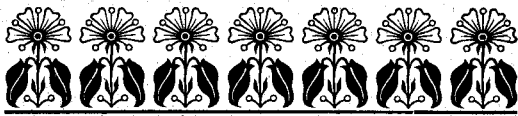
БІБЛІОТЕКА

Івано-Франківська

педагогічна

Інв.

256017

КАРБИ.

У пригорщі брав би тото зелене село, леліав би як дрібненьку, запашну отаву, гладив би як паву.

Дивіть, хитаєть ся mezi горами гей дубова колиска у віночку, чічки розкидає.

Хотів би тоті чічки позбирати, вітрови не дати, в садочку посадити. Та скілько разів рука за ними посягне, стілько разів мерця підіймає.

Сухі, надмогильні квітки на цминтарних, струпішілих хрестах.

А хоч би їх позліткою золотити, не повеселіють.

А хоч би їх росою росити, не покрасніють.

Лиш би їх до серця тулити, лиш би ними серце кривавити.

Най би раз сонце на каміннім вершку сїло, най би на тото село подивило ся.

Студені, чорні долоні його обтулять,
німі лица його стрівають. Хмарами його
обсотають, ожеледдю зажеледять.

У назуху ховав би тоті хмари, коло
серця їх грів би.

Коби влазили ся, коби серця не роз-
мняцкали!

Плачі горами стелять ся, дугами
гори уперізують. Буйні вітри ними гра-
ють ся. Тут були, тут нема: сьціванки
жалібні.

Зоря рососою їх змиває, гей мід
спиває.

Таке тото село тихоньке, таке за-
рошене!

Деревище¹⁾ у мокрій ямі mezi ні-
мими могилами.

Ану беріте та голубіте його, ану
пестіть та обіймайте!

Лиш варуйте²⁾ серце, бо воно вам
серце покервавить, глибоко покербує.

I.

Дьидя³⁾ гримав кулаком у стіл і по-
грожував Петрикови, що його утопить,
бо пустий, бо хоче багато їсти.

¹⁾ Домовина.

²⁾ бережіть.

³⁾ тато.

Петрик ховав ся дідови під приділок і шепотів синими губками, що не боїть ся дьиді, бо піде з дідом.

На те дьидя мякнув і відпуслав його дідови :

— Хоть беріт 'го у пазуху, а хоть у торбину, я вам не бороню. Віна мені не дали-сте, чим їх нагодую ?

Дідові руки дрожали, як Петрика гладили.

— Не журіт-си, небожета, того чемний онука, буде мене слухати, буде бабі помагати.

А неня плакала.

Під гору взяв дід внука на коркоші, аби не покотив ся на долину як яблуко. Баба стояла вже навперед хати і визирала годованця.

— Ходи д' бабі, Петрику, ходи борше, лиші діда !

Відтак завела його у хату тай денцівку ¹⁾ дала і казала, що буде на припічку спати ніжками до печі. А дід казав, що кунить йому велику сопівку на вісім пальців.

— Тай бриль касьтровий тобі куплю, а баба павами обтичьит !

Петрик роздивлював ся по хаті і бачив образи, стіл, грядки й полиці тоті самі, що у дьиді. Лиш комин був иньший : кафльовий, мальований. Дід посадив його на коліна і уважав, аби в печі горшки не позбігали. Показував паль-

¹⁾ мала сопівка з денцем.

цями мальованих стрільців на комині тай розказував, як вони Татарів та богачів різали, смолою обкапували. І обіцював, що справить йому пушку і топорень зробить.

Десь так через тиждень прийшла неня відізнати, що її дитина робить. А Петрик такий біленький, такий вичесаний гей голубець. Розповідав нени, як йому добре у діда. Хвалив ся, що разом з дідом і бабою на лавиці обідає й разом вечеряє. Показував сонівку і постільці дублені та онучки черлені тай питав ся нені, чи вже великий, чи не міг би Татарів та богачів стріляти, як отті стрільці на комині.

Тай дід і баба його хвалили, а неня радувала ся.

На храм вуйни і вуйки з чужих сіл посходили ся, Петрикови обарінки дадали, називали чемним леґінем.

— Файного, діду, онуку маєте, коби здоров був!

— Тото у мене господарь, діда в вечір роззуває, люльку дідови запікає.

— Ой ні, то бабина дитина, мені горшки соботит, з окропу цінку збирає.

Хлопяче, бліде личко румянило ся і ховало ся за бабину опинку.

— Шо поцтиве, а шо мудре, най си текне.¹⁾ Я вже нераз кажу бабі: коби ще нам люди не наврочили нашого парубка!

¹⁾ щезен.

— Нівроку, нівроку!

— А йди-ста, Петрику!

— Йди небоже, поцулуй вуйну в руку.

— Файно, рости великий!

— А цесу вуйну, а цесу? А тепер вуйків! Кажу вам така дитина, що аж!

По харчунку дід дальше веселив гостей своїм внуком.

Петрик ще ніколи не бачив тільки незнайомих очий, що би на него дивили ся. Обминав їх як вогнисте проміне, від котрого паленів і розтоплював ся. Вуйни досягали його руками і гладили як біле курятко, аби зі собою освоїти. Але він як слиж висував ся з під долонь і утікав під стіл тай заслонював ся звисаючою скатертю. Тоді усі хва́ли переходили в легкі докори, а з годного легіня робила ся бабина дитина. Бабине приговорюванє не могло його вигулити з дучки, аж доки дід не сів на порозі і не заграв гуцулки в сопівку.

— А тепер дід тобі каже, аби'є йшов гайдука данцювати, най вуйки та вуйни видють!

На дідове слово хлопєць несъмліливо попід боки брав ся, підскакував і присідав навприсядки, плескав землю ручками.

— Гей-гоп, гоначя!

— Йкий данцівник годний!

Худокосте, захмарене, дідове лице ясніло під сивим, гей вишневий цьвіт,

волосем, а його веселість перелітала і на
лиця усіх гостей. Вуйни розбезпечува-
лись і підсьпівували довгими, крутими
голосами, а вуйки підтунтували ногами.
Та коли данцівник відтанцював своє, дід
заговорив такої жалібної, що усі гості на
долину голови спускали, як птахи до-
щем зіпрані, а баба глибоко зітхала.
Петрик писнів на вид покорченої і за-
сумованої старині і як кіт крадьки над-
слухував, бо хотів дізнати ся, хто тому
винен. Але не міг дослухати ся свого,
бо стариня пацькала ся та нарікала на
тяжкі роки, а дід згадував вправді дав-
ні, лінні часи, та кривдував ся на те-
перішні так, як кожного вечера перед
бабою кривдуєть ся. Руки собі заломлю-
вав і казав, що уся Гуцулія на старців
переходить. Аж як прийшла бесіда про
дідового зятя і доньку та про їх діто-
чок, вхопив Петрика туск за серце і ви-
тиснув на верх сльози, як росу на го-
лубих чічках.

Не багато хибувало до того, щоби
на голос був не розплакав ся, але баба по-
грожувала йому, що відведе назад до
двиді і що там дадуть йому чиколонки ¹⁾
їсти. Тай тим діточий плач загатила,
туск у серце потановила ²⁾. А гості ка-
зали йому соромити ся за таке м'яке
діточе серце.

¹⁾ кістки на руках.

²⁾ потрутила в долину.

— Поки'с у діда, то не плач, небоже, те тот час не прийшов на тебе!

На Великдень баба убрала Петрика як паву і провадила з дідом до дьиді у гості. По дорозі писанки з пазухи виймала, людським дітям за простибі³⁾ роздавала.

— А ек ми, Петрику, загинемо, то ти будеш за дідову тай бабину душу давати, будемо менше карбів мати.

Петрик нераз уже бачив у селі похорони, чув голосні, жалібні плачі а в купі з ними й бесіду про карби, котрих навіть старші люди лякали ся і на яких згадку сумно зітхали, як перед чорною, зловіщою тучею або чумою жахали ся. У його хлопячій уяві виступали ті карби темними, неясними, страшними ворогами його старині, вуйків і тїток і усього великого села.

— Не бійте си, дідику тай бабко, ек купите мені стрільбу, то я тоті карби вистрілею шо до лаби!

II.

Стало ся так, що дїд не дїждав ся помочі із свого внука. Як 'лишень Петрик виходив свої роки до школи, поховали діда, а дьидя забрав сина від баби і передав у чужі руки, у місто до школи.

³⁾ щоби Бог умершим простив гріхи.

— Коли'с не гаран¹⁾ робити, то газдов не будеш, письма бери-си!

От-так як би буря зірвала ся і з рісного, зеленого саду відчїмхала молоденьку галузочку у ярі тай у млаку межі лози загнала,

Як би на тому місці велика, кєрвава рана лишила ся і передїлювала одно жите і одно тіло на дві нерівні часті.

Намагав ся той біль переболіти, то-ту рану загоїти.

Гнув ся до долу як лоза від вітру, мовчав як маленький грїб, а очима крадьки паноротиного цвїту шукав.

Болю не переболїв, рани не загоїв.

Трінав ся як птах у клігці і ще дужше калічив ся. Обезсилений падав і дивив ся на відтате жите, на молодість яснокрилу тай як злодій до свого села перекрадав ся.

Бачив леваду могилами укриту, червоною луною забагрену; чув жасні стони карбованих кистяків голих, пізнавав їх і плакав.

Здрігав ся і прокидав ся зі зболевим, карбованим серцем.

Сам себе не пізнавав у панськїм плахтю і люди його не пізнавали.

Соромив ся кожного кроку і утікав від людий. А на ферїї прилїтав Петрик до дому.

¹⁾ не годен.

Баба з радощів у долоні сплескувала, до нені говорила :

— Ти у Бога шіслива, що таку дитину маеш. Аді йкий пишний, панцке лице має !

А як Петрик у неділю стояв у церкві коло дяківського крилоса, то баба його очима пасла та усім кумам у бабинци за него шепотом розповідала.

— То на сьвітї поцтива дитина, у великих школах учьєє си, мене у руку цулує. Так письма бере-си, що паничів учьит і старіни грейцір посилає. То велику голову має !

А як куми звели до того бесіду, що він головою не вдав ся анї у свого дьидю, анї у неню, лиш таки своєю бабу, то вона не могла з радощів говорити, і хиба потакувала головою тай обома сивобровими очима мірила Петрикову голову.

Газди обступали Петрика і випитували ся його про всячину, а баба зараз десь з боку ставала і помагала внукови відповідати на завдані питання.

— Тото любетка, не наша голова до такого розуму, ей-де !... тото очима траба би їсти.

Бадіки хотіли її приперти, аби так хлопця не перехвалявала, але баба сіпала Петрика за рукав і кликала до дому, а бадікам не давала ся переговорити.

— Нас хоть би у тіме хто гунав, то нічо не вигунає, ой не вигунає, любетка!

На данци легіні брали Петрика mezi себе, називали стриженим урльонником і просили, аби танцював польки. — Дівчата підсьмішкували ся, здвигали плечима, із стрижаком танцювати соромились.

— А де твої, Петрику, пави?

— Де топорець карбований?

— Де твоя стрільба, Петрику?

Аж баба не втерпіла, ганьбити їх мусіла.

— Ніби він на вас дивит си, ніби ви протів него? Ше таку приведе біленьку паню, шо будете єї в руку цувувати. Йкої нужди шкірите си?

Дівчата ще дужше сьміяли ся, бабині слова на-кни брали. Лиш чорнобрива Калина Несторіева не відзивала ся, жалем серце обсотувала, сумом твар запишювала.

Огік ¹⁾ нагадувала собі, як з Петриком вівиці пасла, сьпіванки сьнівала, прошивки йому вишивала, на сьветвечір оріхами частувала.

Отік ловила тоті слова, котрими колись Петрикова баба до неї лебеділа, своєю невісткою називала. Наче за мерцем, за Петриком банувала.

¹⁾ неначе.

По слотливім тижни баба веріткою накривала ся, із внуком у ліс гриби збирати вибирала ся.

Бродили травами обое по коліна зарошені. Глипали через окіп у камеру і бачили гриби, як густу росаду. Переступили і збирали.

Надійшов злісний. Розкричав ся на бабу, відобрав кошіль і вхопив за верітку. Баба спирала і відпрошувала ся як дитина. Злісний трутив її так, що вона упала, Петрикови лють бесіду відобрала, стояв як сьвічка. Злісний глянув на нього і, кидаючи кошіль тай верітку, усміхнув ся: „Встидзь се пан зе старов хлонков і жиби збіраць, пан гімназияста!“

І пішов далі.

Баба приходила до себе й радувала ся верітці тай кошилеви, наче-б дістала їх в дарунку від злісного, а рівночасно біла ся у груди і йойкала ся та нарікала сама на себе, що один карб більше заробила.

А Петрик чув, як в його серце новий карб врзував ся.

III.

Ще листечко з дерев не попадало, ще богацька бараболя у купинах не дійшла, ще коноплі у мочулах ¹⁾ не вимочились, як Петрикова баба забатла умирати.

¹⁾ ставок до моченя конопель.

Смергло.

Крилаті, темні тіни на стінах сідали і мов сільські гробарі над гробом ждали.

А світло їх у закутки заганяло.

— Буду гинути, Петрику!

Неня сьвічку в руці придержувала і спляганими очима потакувала, що баба буде гинути.

— Що вас болить, бабко?

— Усе тіло болит, небоже, бабу.

— А немож-би лікаря привезти?

— Ей-де, небоже! Прийшов час, тай нема куда. Богачі кличут, та що з того? Або ми маємо відки?

— Чемна дитина! — шепотіла баба і намагала ся піднести руку, аби погладити внука.

Дрібні сльози розплили ся по її набресклому, восковому лицю і потавали в ньому, як краплі роси на перегорілому пласті сїна.

— То баба хочут, синку, аби'с з ними на смерть попрощьив-си, — відгадувала неня бабину волю.

Петрик вхопив бабині руки, цілував і плакав.

— Просшьий мене, Петрику!

— Най Біг простить, бабко.

— І другий раз!

— Най Біг простить.

— І третий раз!

— Най Біг простить.

Тиша пролетіла через хату сльозами обмита.

Баба по стелині наляканими очима водила, руки підіймала і як-би рій мух від себе обганяла.

— Карби! карби! — простогнала тяжко, мов-би через горло важку, велику колоду неретручувала.

— Тото небоже, бабі карби уже привиждють си.

Петрик мимохить глипнув на стелину, але кромі закурілих, давних сволоків не бачив нічого.

Баба примикала очі і перехилювала в долину голову тай гей-би ховалась перед падучою з гори скалою.

— Любко-бабко, не бійте ся ніяких карбів, ви ще подужаєте.

Баба була би внукови перечила, але не могла, а замість неї неня говорила:

— Тото, синку, перед смертев кождому карби показуют-си, на душу чікают. Тобі дав Біг таку долю, шо учиеш-си у школах тай будеш великий розум мати, будеш тим паном. То ти меш кібзувати¹⁾, шо гріх, а то ні, за-шо карбує-си карби. А ми, синку, невчїні, не знаємо. А хоть знаємо, то у біді не памнітаємо, шо робимо, а то все йде на душу. Шо хріх, то все карб на палици

¹⁾ міркувати, знати.

у нана-Бога тай на души карб. Єк дупя на тот сьвіт приходит, то єї карби уже пораховані, уже муки терпіти має. Видиш, небоже, шо коло нас бідно дієси, тай не раз гріхи робит си. Не відласт сидо вжок, возмеси чужу форостину, залихословит си тай вже є, вже тото у Бога карбовано. А за кождий карб граба каруприймити. Коби-то ми бірували, коби-то ми сокотили-си.

— Карби! карби! — стогнала баба й руки випручала.

— Небійте-си, ненько, Біг з вами! Ше дітний лишьєте, ше за вас молити-си будут тай пан Біг умалит вам карби, — як могла, потішала донька бабу.

— А може Господь даст, шо мій Петрик на попа вивчыт-си, то буде за вас служби правити, будут вам карби даровані.

— Будуть вам, бабко, карби даровані!

Бабині очі останній раз подивили ся приязно і ласкаво на Петрика, як на одинокого ратівника і помаленьки ледом замерзали.

А бабині карби зірвали ся і роєм за душею гнали, з хати виїтали.

Навкруги ліси глухо шуміли, трави тремтіли, до землі стелились.

Бабина душа вибігала на верховітя дерев, перескакувала з листка на листок, стручувала росу і тріпотіла голими, порубаними крильцями.

Бояла ся з карбами ще дальше д'горі летіти, але вітер займив її силоміць.

За нею розбігли ся жалібні плачі і тужливий голос трембіти тай сільських дзвонів, але не могли її здогонити.

Вертали ся назад голими ножами і викроювати у Петриковім серцю карби, котрі віколи не загоять ся і не заростуть панським салом.

Д і д.

Сварка так закінчила ся, що старий Чюрей від'окромив ся від дітей і від сьогоднішнього дня спить на дворі, а діти в хаті. То вони до него нічо не мають, а він до них нічо, хоть най зараз хата валить ся.

І дід скорчив ся під колешниною на вязці мерви, аби спати, але очі не зажмурюють ся, у голові варить ся :

— Абисте си тогди доробили, коли вода горі піде, абисте си на своїх дітєх такого діждали! Так я вам віншую, що'сми ваш дедя, що'сми вам ґрунт записав.

— Але ек мні зеть чістуге, то най-би було, бо то чужья дитина, то за тото що'сми на ґрунт приймив, що ми' розум відобрало.

— То за цу царинку, маеш діду позавуш, а за цес бурдей межи ребра, — каже.

— Таки так, най мні піхає, най мні місит, толочит, то ані писну, бо то мій розум.

— Я ночі не досиплев, їсти не до-
їдав, аби лишень д' хаті шо прискорби-
ти. Тепер шо робиш, то не твое, не ма-
еш права.

— За коновочьку маеш діду mezi-
очі, аби'с знав, ек працу проивати.

— Повх mezi очі, повх! Мовчи ста-
рий, то тебе твій зеть так годує.

— Таку маеш файну оборону, таку
доньку файну:

— Бий, каже, марнотратцу¹⁾, куди
видиш, бий, — я через него сорочічки
не маю!

— А бодай-бих ті був малов на лави-
цу поклав, бодай-бих ті був не сплотив.

— Я тебе трошею? ²⁾ Свою працу
трошею.

— Ану-ко встань Насте з гробу та
подиви си, ек твоя донька дедю шінує!

— Бий, каже, бий ліпше!

Дід обертав ся на другий бік.
Його голова розлітала ся, усі старі кіс-
точки тріщали і розскакували ся як спо-
рохнавілі тріски, усі жили рвали ся, уся
стара сукровиця у землю витікала. Так
йому здавало ся. Очі хотіли злісно на
хату подивити ся, та не могли; тьма
очі заступила. Хочби усі хати в селі
горіли, хочби його діти у них пекли ся,
він не кинув-би палцем. То не його ха-
та. Піт став на чолі виступати.

1) марнотратник.

2) витрачаю.

БІБЛІОТЕКА

256017

— Але ти старий віджив своє, то машір із своєї хати, не відривай унукам грінку від губи! Руш старий з хати, аді ноги зачинають ти' гнити; екої неволі меш ждати?

— Таже'с уже дждав-си, на маеш! Аді курмей на шию тай авус³⁾, тай най буде окаяніє на все село.

— Оце село хоть най озером стане!

— Як село споганило си, то най пропаде. Торбеям на-шо села?

— Твої ровесники вигибли, а ти чього дітем заважбиеш? Аді Микитюків нема, Гелевичів нема, Красія убили, нікого нема. Тогди було інак, а тепер інак.

— А бери-ж старий Чюрею курмей на шию, най молода Чюретина наживає си!

— Таже ти лумаря не маеш, ти си в нічим не пишеш.

— Твій зеть пише си, а ти ні, бо'с такий мав розум.

— Ех! Шо нажив'ес си, шо нанабував'ес си! Тепер на псю матір.

— Най повішеника ховає, най люди це місце обнимают.

— Такі грешні маеш діти!

— Аек, аек, грешні, най понішеника відтинают, най радуют си.

— Ей песета, песета, кобих так дужий!

³⁾ смерть.

— Мой, бийте дїда, ек гамана! На-
те — бийте! Лїпше бийте!

Дїд підвів мале, як грудочка сухої
землі лице, аби його дїти били. Лице ме-
тало ся, гей-би розсипало ся, а сухі ру-
ки моцювали курмей. Увесь дїд задро-
жав дознаки так як старий підрубаний
дуб, що має скотити ся стрімголов у про-
пасть, аби там зігнити.

Він закинув курмей на шю і на-
пер ся вставати, але ноги не пускали.
Ймив ся руками землі й застогнав не
своїм голосом, підвів ся, і назад упав,
відтак запер в собі дух, весь напружив
ся і знов підвів ся і ще раз упав і за-
раз підвів ся і пошкутульгав під ли-
сничку. Під ту саму лисничку, що її
був сам засадив і що перед вікнами
розросла ся, але лігма, бо на нїй його
покійничка арнарію сушила.

* * *

Нїч придавила землю, аби не кор-
нела ся. Усе село вирівналось гей мочу-
ло. Тьма усе позакривала : і низькі, гу-
цульські хатки і високу церкву і голо-
дних голаків і маржинку і... тіло старо-
го Чюрея перед його хатою. Але лише
до раня.

Гори попідпирали свої великі
голови й лежали каменем, гей-би бо-
ялись ночі, аби їх не задушила. Такі

мокри, як хмари, так поупривали. Але їх ніхто не порунтає, бо важкі, бо на то їх земля сплodiла, аби мир годували. Усі роти мають кожного дня погодувати, усю голоднечу наситити. Лиш дід Чюрей не роз'язвить до них більше рота, бо... такий мав розум!

Раз мати родила.

— Ба, ци не буде гріху, брачіку Луки', шо ми скоромимо си оцев дурилицев?

— Ей, коби нам лиш тільки гріху, брачіку Ю, то би не було жури; за це Бог простит!

— Та тото я тому кажу, шо то ніби під церквов, на сьвітім місци.

— Пусте тобі, Юсипку, в голові! Таже то чоловік віді не з кременя, а в ночи передрегне ¹⁾ ті наскрізь. Раз лучила си дурничка, як сліпій курці дзерно, тай тото аби гріх, то ек би то було? Адї зажий здоров!

— Аби й ти здоров, бадічку Луки'!

Юсип приставив фляшку до уст, підніс враз з нею тварь до гори і з зажмуреними очима потягнув три рази.

— Це за панцке здоровле! — говорив він обтираючись.

¹⁾ пересякне.

— Якурат за панцке! За наше здоровле; най пани пют самі за своє здоровле. Це ми собі так, ек би заробили! — перечив Лукин.

— Таки правду кажеш, Лукинку, про мене най їх і вихапае. Аді, дуріют у селі так, ек си дуріе: спровадили собі вчера музику з міста, та музика грае, а вони: шó пют, шó гуляют, а шó — най не кажу! Але ек екийс казав; дуріют, бо мают зза чого дуріти, а на сьвіжім люхті, то ше гірше йде їм дур до гололи.

— Тай того їм панит, брачку Ю; генде найхало було того здохлеча так, шо аж, — тай потому кожде так відтановило си, хоть бричем бриті. ²⁾

— Чіму би не панило, коли то у них файний футраш: ³⁾ самі мяса та кава та гарбата та гараки та пукри та шо душа забагае. То сумарі суменні! Аді і оцес наколесник, шо на тій нужді їхав тай упав на каміне, то також сумар. Ек давав нам по тій шустлі, то сми глипнув у ташку, а там аж кишить: самі сороківці.

— На, маеш! Ек би не був сумар, то не дав би шустку за дурно. Тота колісниця не дуже й важка, а до Манделининої хати таки недалічко.

²⁾ бритвою голити.

³⁾ пожива.

— Ей не дуже вона важка тай не дуже легка, видів'ес, шо то саме залізо: спиці залізні, держик залізний, лиш на колесах зверхи шос таке, ек пампук. Прото мудрація!

— Але най хоть раз геннув си до каміня, аби знав, ек іти в ночі на роздобенди, — тішив ся Лукин.

— Я сам кажу, аби сьвітив си тот камінь, де він зашпотава си, були би сми й не виділи дудочок.

— То байка бадіку Ю, але тото, шо ме темити, ек за чілідинами шпиріти. Аді. чув сми, ек тої неділі фалив си у коршмі, шо, каже, нема такої дівки в селі, аби їго не любила.

— Ей бре! Ану диви си, така погань! Коби хоть флетев,⁴⁾ то бих не казав, а тото волос уже цвите. Хтос то ше мені казав, шо видів оногди, ек він ранісько купав си, то — каже — на попереці сам струп тай струп.

— Га! то кров у нїм, Юсинку, так грає!

— Ба ци варе кров?

— Очі видют, шо кров. Ек би го не пекло, то би не ліз у студену воду тай не літав би по селу.

Лукин устав із ношів, підніс трембіту, затрубив тричи, а Юсип крикнув хрипливим голосом три рази „бердо“! Голос трембіти зіляв ся із журкотом Черемоша й шумом смечини і розси-

⁴⁾ иарубок.

пав ся по всьому селу: насамперед розстелив ся понад сонними лісами, відтак відбив ся об супротилежні скелі і відгомоном полетів дальше, дальше, аж на край села. За ним чимчикував придушений Юсипів голос, що зілляв ся з ворохканем жаб і не вспів добігти на поконече села. Всеж таки почули його куни, що досі свобідно ігрались під церковною банею, почули його сови, що вигукували людям „на смерть“ своє зловіще „угу“, а тепер замовкли. А зачули його також на зарінку плотарі, що дрімали при ватрі і ждали на до-світню гать⁵⁾.

— Не хирів би старий, але горлає!
— обізвав ся один плотар докидаючи трісок до ватри.

— Але бо бігме! Він вартує церкву, а дома дес „когут“ газдує! — додав керманч, що простягнув ся на каміню, поправив у головах кожушину і обернув ся на другий бік.

Одна хмара закрила вузенький небокрай і недавала церковним вартівникам подивити ся докладно на годинник, що на ньому мерехтять золоті вказівки, блискучі зорі.

Юсип і Лукин обійшли навкруги церков, прокашляли ся і посідали назад на ноші.

⁵⁾ повинь зі спущеної клявзи.

— Темно си, ек у розі, віді буде дощ — розпочав Юсип.

— Про мене най буде, що хоче, — від нехотя відповів Лукин, наче невдоволений із сеї банальної теми і хотів звернути бесіду на що иньше. Він потряс міцно фляшкою і наслухував, чи відозветь ся горівка в ній. Горівка відозвала ся булькотом.

— А чуй, Ю, ше є гаразд цеї чімериці.

— Та я вже, бадічку Лукинку, не дуже й лакім на ню. Іде публіка в голуву, а я таки не темлю, коли-сми її заживав. Нема зза чого тай тому не кортит, най постит душа.

— Та ніби і я не гину за нев, але ек Бог дав, то най лютрує си в кишці, шкода, аби вивітрювала. Абис здоров, бадіку Ю!

— Най Біг даст на пожиток, бадічку Луки!

І Лукин потягнув раз, другий, третій тай подав Юсипови, котрий зробив теж саме, тільки що закашляв ся. Лукин відібрав фляшку в свої руки і хотів заткати її рубаним корком, але що корок унав на землю, а у тьмі годі було його знайти, тож він заткав фляшку пальцем.

— Тото, любчіку Юсипку, не з добра ти так кашляєш!

— Та де з добра, брачіку Луки?

— Тебе аді гей збиткує твоя Марічка!

— Шож дієти, Лукинку, коли-сьми був дурний.

— Я тобі це таки скажу, шо онь дурний. Хто таке видів так когута 'д хаті припускати?

— Та неволя го припускає! Сам впелескав си тай ходит, у одно ходит, а в мене ека вже путеря?⁶⁾ Сперти не зіпру, ой, не зіпру, брачіку Лукинку!

— Бо-с такий розумний! Ану най би він до мене прийшов! Я би его вперед запитав си: чого-с прийшов? А ек би він шос туда..., то бих колом гнав від хати. „Мой бре — сказав бих — у мене жінка газдиня, з шандарями не тримає.“ — бігме сказав бих.

— Ей, брачіку, був один такий чес, шо і я хотів ему так сказати. Ек-сьми був тогід у зимі приповздив си⁷⁾ на роботі, тай прихожую нагріти си 'д хаті, а він за столом тай моя коло него не вишкірює си, не вишкірює си — ні. А на столі, ек на храм ей де, шо я кажу, — і на храм не найде си так хоть би у найпершого газди; око горівки, кусак солонини, петльований хліб; усе приніс! Та лише я в хату, а він до мене: Ти мой так вартуєш кощюл? Ти знаєш, шо я прийшов — каже — на контролю?“ Тай мене за прошивку тай на двір. А

⁶⁾ сила.

⁷⁾ припізнив ся.

на дворі сьвіта на крок не видко, так фужделит. Та так-сми си був тогди вбезсебив,⁸⁾ що тресло мнов гейби в пропасниці. Але відтак міркую собі: „Най біда щезає в озіре та в шкреніте!“ То, зважеш, Юсипку, тісарська дитина, муницю має, одно-друге, загатит ті кольбов, тай не дихнеш навіть, або скує ті, тай гний на старість у гарешті. Чоловік аді мусит терпіти хоть би не рад!

— Бо він ше не трафив на свого! Я бих йому зза ніхоть не терпів. Мой, я був у тісарськїм воеьку, а там не такі голови ек це, самі еднорали та фебри та капітани, але ніхто мні палцем не кинув. Тому так ред не йде; шо не вілно, то раз не вілно, а шо вілно, то раз вілно, а чужу газдиню відбирати, то цалком не вілно. Мой, до газдині є газда! Аби-с був слїлий або кривий, аби-с таки прем⁹⁾ гиб, то ти голова в хаті. Чуеш Ю, твій верьх у хаті!

— Тото ані слова, шо без газди хата пуста, але шож діети, ек панич до чілїдини липне? Дурний я мав розум, шо-сми го послухав тай узев її на свою голову. Най би була сивіла. Але ек зачели мні раїти, та раїти, то-сми здурів був, так ек си дуріє. А найдужше таки він сам: „Сватай — каже — Деменову Маріку, то дужя дівка, обхайт тебе тай хлопця.“

⁸⁾ розлютив ся.

⁹⁾ зовсім.

Абих був знав, що таке буде, то бих був не женив си, доки віку-життя мого. Добре то казала мені, як умирала, моя перша покійничка: „Не жени си, каже, Юсипку, бо заситиш себе тай Іванка. Хлопець підросте, та невістка ті обкутає!“ Так таки стало си на її слові, дав би їй Біг царство небесне! Пропав я тай Іванко пропав.

З Юсинових грудий вийшов тяжкий голос зітханя так, як зі спорохнілого дерева вихоплюєть ся на верх крихка деревляна мука, коли його вертить гострий зелізний сверник. Лукин розсердив ся на товаришеву чорну долю і показав своє пересерде тим, що випручував праву руку на перед, так як випручаєть ся її до грізьби. Але в руці відозвала ся горівка і своїм болькотом пригадала ся його пам'яті тай зацитькала на хвильку його обурене. Він не відповів нічого, тільки без приговорюваня приложив пляшку до уст, „покровив горло“ і подав товаришеви. Юсип зробив те саме вже без принуки. Відтак розмістили ся оба вигіднійше на ношах. Лукин присунув ся ближше до товариша, обняв його лівою рукою поза шию і тим способом об'явив своє „снівчуте“ його недолі. Юсинові гадки впинили ся коло його Марічки і жандарма; він почув себе дуже нещасливим і пониженим, і тому закипів у ньому гнів супротив „панича“. Досі тлів у ньому той сам гнів, але на самому дні старечого, приголомшеного серця. На

верх не виходив ніколи. Тепер розпалив його горівчаний огонь і „добре серце“ товариша. Розгорячений і розчулений Юсип і собі обняв Лукина поза шию і приговорював сердешно:

— За тото, що маеш меке серце, Лукинку, то так ті навичу, як рідного брата. Тай за то ті ше люблю, що стоїш за правдов, тай ше за тото, що не стоїш нікому в броду.

— Брачіку Юсипку, — заговорив на те Лукин, що досі потакував головою підхлібній бесіді. — Аді хоть мні медом масти, хоть дехтем чорни, а хоть мні бери та на шкамутки порубай, то ек кажу, що ми ті жель, то жель. А ек ті вижу, що-с почорнів, ек божа земля, то у мні аж тьохкає. Мой бре, та ми служимо сьвітій церкві тай за що служимо? Піп бере роківшину, дек бере, паламар бере, а ми що? За тото десетку, що громада дає, та цілий рік божий ока не стули?

— Лишим тото, брачіку Луки, ше віді е на небі йкийс Бог, бігме е, там дістанемо ліпшу плату, — перервав Юсип.

— Я кажу це протів того, — говорив дальше Лукин, — що аді тебе когут сушит; живцем поклав би ті в землю, ек би міг. Він фасує леник¹⁰⁾, то тіму йому обрік грає, а ти що? А ті-

¹⁰⁾ з німецького Lohnung, плата.

сарська каса на того на него не несе, аби він тобі газдиню відбирав. То такої не йде, брачіку Юсипку, ні! Єк у хаті пекло, то єке того жите?

— Ой нема житя, душко Лукинку лиш мука тай мука! — застогнав Юсип.

— Ци гадаеш, Юсипку, шо я не знаю твій болек? Адї сидимо тут, а я таки за когута думаю, бо мні болит за тобов серце.

— Аби-є прожив, бадічку Лукинку, шо-є не подуфалий, шо мні желуеш. Аби ті Бог так ласков небеснов пожелував, — процідив жалісно Юсип і рівночасно обіймив Лукина й другою рукою і голосно з ним поцілував ся в уста.

Коли-б їх так побачив який незнайомий бадіка, то змалював би собі у своїй гуцульській уяві двох мерців, що урвали ся з тамтого світа і голублять ся на ношах під церквою, доки треті кури не запіють.

— Аби-є прожив, Юсипку! Аби-є прожив, Лукинку! — бажали собі без упину зворушені бадіки і випорожнювали до дна фляшку.

* * *

— Де! дедю гив! чуєте, де! — озвав ся нараз під церковною хвіргкою хлопнячий, тремтячий голос.

— Ци то мені причуває си, ци то твій Іванко кличе? — питав Лукин товариша, перериваючи сердешну розмову.

Юсип став надслухувати і нарешті пізнав голос свого сінка тай підійшов до хвіртки.

— То ти, Іванку?

— Я, дедику.

— А ти чого тепер?

— Бо панич у хаті.

— Ну, та шо панич?

— Таже вігнав мене.

— Єк то вігнав?

— Казавав, шо кольбов заріже.

— А мачуха нічо?

— Мачуха чинила си, шо спит.

— А він давно прийшов?

— Зараз таки, єк ви ви пішли на варту.

— А ти де був тільки час?

— У хоромах за полібічком.

— Та шо він робит?

— Він спав, а тепер убирає си, вже віді лагодит си йти 'д вам на контролю, та тіму я прибіг дати вам знати. Сокотіт си, дедику, не спит, аби кольбов не джю'нув.

— Ей, іди гет, дурнечку; коби він лиш суди прийшов, то я йому джю'ну. Братіку Лукинку, слухай-ста, ми йому покажемо.

— Таки так, шо покажемо, най знає, по чому лікоть табаки. То каже хлопец, шо вже прийшов? — питав подалеку Лукин.

— Ше сночі прийшов, а тепер лагодит си 'д нам на контролю!

— Дедику, я тікаю д' хаті, аби мні тут не захопив. Не сніт, сокотїт си, дедику, — просив Іванко на відхіднім.

— Але Юсипови не в голові тепер хлопнячі просьби. Він, що все мовчки тулив у собі гнів супротив „панича“, що ніколи не поважив ся би був чим небудь з'обидити якого небудь „пана“, силе тепер грізьбами та прокляттями на свого наставника, контрольора.

— Най іде, коби прийшов, буде мевні крепір ¹¹⁾ тай йому крепір. Мой. раз мати родила, раз траба гинути! — викрикував він у розпалі.

Лукин утихомирив ся, коли зачув, що „панич“ лагодить ся на контролю; він сховав фляшку у дзьобню, взяв трембіту у руки і лише півголосом притакував товаришеви.

Розпалений Юсип не завважав товаришевого ляку і невгавно викрикував щораз то дужше, щораз то голоснійше. Покірний і услужний панам Черемош, що в літі гуляють по ньому на тяжких дарабах, бісить ся так само, коли у слоту налеть ся у нього богото мутної води.

— Фів! фів! фів! — запищала жандармська трубочка під хвірткою, а слідом за тим гукнув здоровецький голос:

— Варга!

¹¹⁾ смерть.

Лукин задрожав і потверезів зовсім; скоріше метнув ся, притулив трембіту до уст і відозвав ся нею, але не заглушив Юсипового крику.

— Цо там такі галас? — гостро озвав ся голос.

Лукин не знав спершу, що відповісти; він підійшов під хвіртку і перепуджений став не дуже голосно говорити:

— То проше чесного панича тай вахміща, аді екос так, шо-о-о...

Юсип не дав йому доцідити сю відповідь, бо звернув ся до жандарма із своєю бесідою.

— Вже прийшов-ес, уже? Чогос прийшов? Різати мні хочеш? На, заріж мні, на-а-а! — і Юсип дуснув рукою в паркан.

— Отвурж мі фуртке! — гримнув люто жандарм.

Лукин витягнув кілок з клямки, відкинув підпору і хвіртка відчинила ся. Жандарм переступив у мить її перелаз, прискочив до Юсипа, замахнув ся і дуснув його в лице. Юсип повалив ся на землю, а жандарм зараз прискочив до Лукина.

— То проше ясного панича тай вахміща, то Юсип аді трохи при фантазії, а я в тім нічо не сьвідім, бігме нічо, абих так жив, шо нічо! — випрошував ся він коштом товариша.

— Лайдакі! Ви так вартуете ко-сцюл!

— Проше паничя, гунцвот мое іме, ек я в тім шо сьвідім, я пазю служби!
— покірненько оправдував ся Лукин.

Юсип підняв ся і знов упав на землю, а відтак знов підняв ся, зібгав ся в каблук, прискочив до жандарма, вхопив напрасно за кабат, потряс ним і заревів не людським голосом :

— Раз мні мать родила !

Той його голос клубком вирвав ся з грудий неначе фльонт, що його силоміць витиснув із рушниці підпалений порох. Його виперла жовч мужицького серця, що довгий час у ньому збирала ся, аж нарешті розпалила ся і тріснула.

— Моо-ой ! Раз мати родила ! — повтаряв безнастанно Юсип і цілко держав ся жандармського кабата.

— Ю ! а ти здурів, ци шо тобі таке ? Таже то панич ! — боязко і соромно уговкував Лукин.

Жандармські ланцюшки дзоркнули і в мить впили ся в Юсипові руки.

— Мурґо ! мільч ! Лукаш, по вуйта, до іміни, нех пшийдзе натихмяст ! Рушай до іміни зе мнов, тис тари злодзєю ! — сипав жандарм свої розкази як пекучі іскри.

Фіртка ще раз скригнула і вишпустила Лукина, жандарма і скованого Юсипа.

*

*

*

Ранісько став продувати гірський вітер і розігнав хмари в безвісти. Ру-

мяне сонічко вихопило ся на вершок гори тай скочило у Черемошеві плеса. Так воно купаєть ся, так вимиваєть ся, шо румянці на його круглому лиці переходять у ярке сяєво.

На дзвінниці розгойдали ся дзвони і скликають людей на недільну відправу. Ідуть бадіки на молебні тай вихвалюють погоду. Одні вихвалюють її, а другі кривдують ся, шо вона як раз на неділю випала а не на робітний день.

Близенько перед церковою коло громадської канцелярії зупиняють ся всі тай прилучують ся до гурту, шо зібрав ся довола скованого, простоволосого Юсипа. Випитують один другого, шо воно таке стало ся, а як побачуть жандарма, шо сїв собі на лавочці, спустив чаку на очи і ніби дрімає, то всі мовкнуть. Вони догадують ся якогось злочину, шо його допустив ся Юсип, і кліпають допитливо один на одного тай покивають головами.

Юсип понуро дивить ся на землю і від часу до часу утирає скованими руками кров з лица, шо набризькала сеї ночі межі стїнами громадської канцелярії.

— Дивіт си, люди, покаянїє, тай аби-сте дітям своїм заказували підносити руку на пана вахміщя. Дивіт си, шіуйте пана вахміщя, аби-сте котрий не попалили таке, ек Юсип. Майте розум, панове газди, не подуфальте си. не ляхословте, бо за пана вахміщя гостра

кара. Аді, Юсип заштрик¹²⁾ тепер у біду, тай не знати, ци вийде з припону! — заговорив вїйт до гурту, показуючи рукою на Юсипа.

— Здурів чоловік на старість, здурів! — чути було голоси між гуртом. Жандарм підніс з очий чаку, роздивився по гурті і усьміхнувся. То був усьміх вдоволення ізза того, що Юсипів „злочин“ учинив корисне для нього вражіне на бадїках. Він же-ж умисне задержав Юсипа коло громадського уряду, щоб люди оглядали його і відстрашувалися прикладом.

— Ци то до тебе приступило шо, Юсипку, ци ті розум відобрало? — питав один бадїка з гурту.

— Це знашнє, брачіки, шо він не при розумі, — додав другий.

— Таки нічо иньше, лиш підплитник¹³⁾ уліз у него тай решта, — прикинув третій.

— А дивїт, як обмінив си на твари, тай віді й бесїду відобрало, — прилакував дехто.

— Мой Ю, ану скажи, кого тепер видиш?

— Ану перехрести си, Юсипку!

— Ану віговори Оченаш, то зараз ті лекше стане.

Обсипаній тими питання й радами Юсип повів жалїбно очима по зібраному

¹²⁾ ускочив.

¹³⁾ нечистий.

гурті, зітхнув тяжко, простягнув навперед себе заковані руки й заговорив :

— Любчіки-газди! Раз мні мати на світ породила, раз траба гинути!

По сих словах виступив на його кровавим лиці піт, а ноги стали трясти ся. Він захитав ся, наче-б мав падати на землю, але жандарм прискочив, сїпнув його за плече і гострим поглядом вказав йому дорогу до міста :

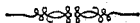
— Три кроки нашуд, рушай пся юха!

А коли жандарм попровадив уже Юсипа долів дорогою, тоді Лукин „поправді“ розповідав бадїкам цілу при-году.

— Так аби здуріти, то він, брачіки, не здурів, але того сеї ночі лучила си дурничка, тай було си, зважаєте, трішки при фантазії. А цес когутек дес переночував у него тай над зорами прийшов ід нам на контролю. Ну, тай знаєте, еке тото : кождий був би за газдиню лихий. А у Юсипа мека голова, бо за цеї жінки цалком зівев. Та ек таки учув, шо кугутек прийшов, тай до него: мой! раз мать родила! тай ймив за мантлю та лиш потермусав, тай адї по всему.

— Еге-е-е! То такої пішло, Лукинку? — загули зацікавлені бадїки з усьмішкою на устах.

— Такої, брачіки, такої!

СВЯТИЙ НИКОЛАЙ У ГАРТІ.

- Пс-с-ст! уже йде!
— Куди?
— До нас.
— Де?
— Пс-с-ст! Онде, вже на Приймаковім перелазі. Васи', скоч ше на під.
— Чого?
— Накрий термітев одежину, привали каменем дошку!
— Вже привалив.
— То скинь кожушину, бо возме.
— Ні, я втечу.
— Неня сховала опинку?
— Сховала.
— А ема ек?
— Попелом притурсив, не здрит.
— Де! ¹⁾
— Шо?
— Дайте ше свій капелюх мені.

¹⁾ Де', скорочено замість дедю.

— На, тікай!

За вориням показала ся фігура вся в чорному одію, а на голові шапка з чорно-жовтою мотузкою на долішніх краях і з кругленьким гудзиком на переді. Гудзик виходить понад рівне дно шапки. Під лівую пахою подовгаста книга, в правій руці бук. За фігуркою йдуть два люди. Один несе спору вязку мужицького плахтя та одіня, другий голірuch.

— Дома Курило Сівчук?

Тиша...

— Курило Сівчук дома? — гримійше крикнула фігурка.

— Чіму-би не дома, проше ласки божої тай панцкої — відозвав ся з нчзенької, майже безвіконної хати хрипливий, придушений голос. Слідом за тим скрикнули чорні, закурені двері і випустили на двір чоловіка середнього росту. Його худе, поморщене, лице, кучма нерозчесаного волося, сухоребрі груди, що їх не обіймає собою темна, латана сорочка, витерті, червонаві холошні і худокості, босі ноги говорорили самі за него, що він є. Він не потребував представляти ся. На його стан зложили ся віки нужди і вииятнували на ньому грубими буквами: мужик.

— Я дома, проше ласки божої тай — повтаряв Курило Сівчук, схиляючи ся в низ.

— Чому не відзиваєш ся, як тебе кличуть? — сердито спитала фігурка.

— Та ек-же ні? Я дома проше ласки...

— Будемо тебе забирати за податок.

— Що-ж дієти, проше ясного пана тай здикуторя.

— Худобу маєш?

— Маржинки дасть Біг, проше пана! Вже давно не кушіли-сми скороми.

— Що маєш рухомого?

— Хороми!²⁾ Ей де! Хоромів нема, проше пана, штири голі стіні тай по всему. Бідно си діє, пишний тай годний та чемний панчіку!

— Брешеш! Присяжний! Ходім до середини.

— Або-ж я спираю ласкавого пана?

Пан езекутор штохнув палицею в двері, що до половини вже були отверті. Двері заскрипіли і відхилили ся аж до самої стіни. Езекутор зігнув ся і переступив поріг, за ним увійшов присяжний, а відтак Сівчук. Другий присяжний лишив ся із своєю вязкою на дворі і прилагоджував посторонки на новий пакунок.

— Деж твої річи? — питає невдоволений езекутор.

— Бідно си діє, ясний та добрий панчіку, штири стіні тай... Самі здорові, видите, Бог би вам дав пановане!

— Я нічого не виджу.

²⁾ хороми = сїна.

— Га! нічьо-ж-бо й видіти панцким очам: біда тай клоніт!

— То твоя жона?

— То, проше ласки пана, жінка.

Курилиха Сівчука, що доси стояла неповоручно в чорній сорочці без опинки, поступила один ступінь ближе ід чоловікови свому і глянула на скісь екзекуторови в очи.

— Нічьо нема, файний та добрий панціку, без опиночки ходжу.

— Таки нема нічьо, хоч гинь -- додав Сівчук.

— Де-ж ви спите?

— Шінуючи чесну голову панцку тай сьвіті образи тай нас ірщених³⁾, ми спимо на земли, а діти на лавици.

— На чім спите?

— Таки на земли.

— А подушки де?

— Га! Подушок даст Біг, на кулаці спимо.

— Брешеш!

— То, шьо очі видют, то е; я не спираю шукати.

Екзекутор перейшов ся скорим ходом по хаті і стукнув палицею в один, другий і третій кут. Він бачив, що йому нема що звідси взяти: під передньою стіною довша дошка на трьох стовпцях — то лавиця; під примежною стіною коротша дошка на двох стовпцях

³⁾ ірщени = хрещені.

— то „стіл“; на середній хати яма на ватру присипана попелом — то піч. Бачив се добре, але з привички „шукав“. По хвилинці зупинив він свій погляд на стіні, що під нею стояв „стіл“. Там висів образ. Тло його чорне, закурене, тільки темно-жовтаві пасмужки нагадували лице, голову і ясність над головою якогось святого. Одні лишень рами, що видко вийшли з під майстерського, гучульського долота, додавали йому поваги і приманювали око. Сівчук узрів, що „пан“ вдивлюєть ся в образ, і почіхав ся в голову.

— То якісь кавал балвана, — пробуркотів сам до себе езекутор.

— Ні, проше пана, то не Палагна, то святий Николай.

— Але рами ладні.

— То ще мій прадїд їх різьбив.

— Звідки ти маєш той образ?

— То таки, проше пана, з діда-прадіда.

— Присяжний! Здойми той образ!

— Та ек-же це, панчіку? Спадайте на рани божі, лишіт світого, — просив Курило.

— Спадайте на рани божі, пишний та файний пане здекутору, комісаріку наш любий, — голосила Курилиха.

Присяжний не ждав, зняв хутко образ і виніс на двір. Тільки порох закурив ся і павутинем обведений простокутник лишив ся на тому місці, де стояв образ.

— Та ек-же без образа в хаті, преше ясного пана? — падькав ся Курило.

— Не осоружте нам хату, комісарю чесний, — заводила Курилиха!

— Шкóда гаданя: Ще й хата піде на ліцитацію, як не заплатиш податку; я права не скасую, — гримнув пан ексекутор і вийшов на двір.

— Присяжні! До Гриця Саїна!

Пішли...

На дворі вже добре вечоріло, коли Курилиха Сівчучка з маленькою донькою Анничкою розкопувала серед хати яму і видобувала з неї „начіне“: два глиняні горшки, пять деревляних ложок, стільки-ж червонявих мисочок і кулешіник. Юрко відвалив камінь з пригнилої тертиці на даху і витягав із задненого поду одежину та подавав Василькови і Петрикови, що бігцем заносили її в хату.

— Вже все, Васильку? — питає батько сінка, котрому подавав постолі з онучами.

— Все, дедику! Ваш сардак тай сорочка, ненин кіптар, опинка тай сорочка, наші кожушинки тай сорочічки, обі верітні, вузлик муки, бербеничка з огірками, Анничина фустка тай ваші, аді, постолі.

— Йди-ж принеси води на кулешу, а я напечу дров з Петриком.

— Добре, дедику!

Тоді, як богач Приймак видоїв своїх шість овець і ніс в дїйниці скором

до хати, сиділи його сусіди Сівчуки за „столом“ тай доїдали горячу кулешу і мисочку огірків, а серед хати дотлівало в ямі вугля.

— Нене, я піду спати, прокажіт оченаш, — просила мала Анничка, що накармивши ся дрімала при „столі“.

— Влекни, синку, тай склади ручки.

Анничка клякнула, зложила ручки і піднесла свої оченята д' горі в те саме місце, де стояв доси образ. Там була гола стіна. Вона повела оченятами по всіх стінах, а образа не найшла. Допитливим поглядом дивила ся вона нени в очи, а відтак проговорила жалісно:

— Ненько! Де світий Николай?

Василько й Петрик глянули на стіну і собі заголосили:

— Дедику, ненько, де світий Николай?

Важко вчинило ся Юркови; він споглядав на жінку, а жінка споглядала мовчки на него. Зітхнули тяжко і відповіли дітям обое разом:

— Світий Николай у гарті! ⁴⁾

— Взев здекутор?

— Аекже. небожета: світий Николай у гарті!

⁴⁾ В гарті — на складі фантів т. е. в громадській канцелярії, (іронічна назва).

Хиба даруймо воду.

Тому, що добра була покійничка, справив Тодосій Кузьмак обід за ненину душу в четвер, умисне у скоромний день. Прийшли самі газди. Не пилювали ся до дому, харчували, то молили ся, то згадували небіжку добрими словами, то знов харчували і говорили Отченаші так аж поза полуденок. Саме тепер вийшли на толічку, поставали та балакають, але вже не про небіжку; голосно балакають, відай і сердито. Може й посідають собі тут на смерекових бервенах, а може й ні. В неділю сходять ся вони тут звичайно і сідають тай так балакають. Сегодня були на обіді, то так як би неділя, весь день піде. Ні, таки й не забирають ся сідати, вимахують руками і щораз голоснійше переговорюють ся. Чогось таки сердиті...

— А то, бігмо, окаяніе: терей робітника з хати, купи таблиці та рисаки, плати штраф, тай ще води не пий, — ремстрував Ілаш Бокатій.

— А я вам що казав, ек ше лишень зачели були класти отту гамарню, остагна-би їм з нев година! — приповідав сердито Штефан Приськів. — Га-а? Я не казав: не даймо ґрунт, най собі на вулици кладут школу? Ну, а тепер ека клопоцїя? Обігнати си гляба! ¹⁾ Лишень штроф, тай штроф, тай штроф.

— Ше екий штроф! — доповів хтось з гурту, що притакував бесіді розлючених бадіків ²⁾.

-- Таки послїдну сорочку з тебе здерут, ек не залатиш! — кричав Ілаш.

— Сόδухи з тебе віженут! — перебив Штефан Приськів. -- От май гентам мій Андрійко, а того дитина, знаєте куме Іла', ледви від землі відросло...

— То таки приземок, — перехопив гурт.

— Ну, то видите; оногди я витїсую собі сворині, а та примха, звичейно ек дитина, де не посади, там віросте, вхопила мені з під руки вісний ніж тай ану майструвати. Я через чес обзираю си: нема ножа тай дитини нема. Агій, гадаю собі, еке мале а еке спритїшне ³⁾. Йду поза обірник, а воно сидит скулене коло довбні, ніж на зем-

¹⁾ годї.

²⁾ бадіка -- голова сімі, (також бадьо).

³⁾ спряточне — зручне.

ли, а саме вам таке на твари, ек чісанне полотно. — Мой, хло, що тобі таке? — кажу, а воно нічо. Я глип, а в него сорочічка кровавіська. — А це відки кров? — кажу, а воно нічо, лиш бліде тай бліде. Хап я його за руку, а на руці вам плесо: кров, тай кров, тай сама кров. Рахую пальці, а пальців на руці неть без одного...

— Порубало си! — підкинув Ілаш.

— Най си преч каже, порубало си! — повторив гурт і покивав головами.

— Таки при самій долони, ек-би відмірив, бо то вважаєте піж гострий, а в дитини кість ека? Шахнув раз, тай палець відлетів.

— Аек-же, то ек храбуст⁴⁾, крий Боже лишень від прички⁵⁾.

— А я собі міркую: бити біду, ци не бити? І одно жель і друге не добре, бо то вважаєте так ек свое тіло. Беру я тай ніби сварю, а сам собі думаю: Слава Господеви, не буде з тебе ні шкілник ні жовнір!

— Добра причка лучила си, хотьби й мому Філипови така! — сказав Ілаш.

— Йй, най Бог криє, бадіку Ілаше, вас від усекої прички тай усіх нас іршених! — протестував руками приземкуватий Юрко Бросюк. — Аби так був відтев собі руки, тай годуї каліку на цале жите?

⁴⁾ молоде листе капусти.

⁵⁾ причти, пригоди.

Одні з гурту притакували Юркови, а другі невгавно слухали бадіки Штефана, що оповідав дальше:

— Спер я губков дитині кров, відшукав у термітю ⁶⁾ палец тай несу його до профецирки, най дивит си. — Я прийшов, кажу, замендувати вам. панї профецирко, шо мій Андрійко вже до школи не ме ходити. — А вона каже: — Єкі ви, чоловіче, дивні, та то лїпше єк ваша дитина буде знати лумара. Тепер скрізь треба письма, а у воську шо буде робити ваш Андрійко? — Ні, кажу, мій Андрійко не піде до воська. — Або ви знаєте, ци не піде? Знаю, кажу.

Тут усьміхнув ся Штефан Приськів таким усьміхом, що малює на лицї вдоволене із самого себе.

— Бодай вас, бадіко, неволя втєла, єкі ви смішні! — прожартував дехто.

— Таки знаю, кажу, тай витїгаю з дзьобні Андрійків палец. А дивіт! — А вона вам глигнула тай засторопїла. Поблїдла тай анї дихне.

— Ей, бадю, з'умїла си! — задивував ся Ілаш.

— А тепер, — кажу, — знаю ци не знаю?

Штефанове лице роз'ясніло ся дужше від усьміху, а права рука піднесла ся в гору, наче-б також дожидала вдо-

⁶⁾ останки із тертих конопель.

воляючої відповіді на завдане питане. На лицах згуртованих бадків промайнув теж легкий сьміх.

— Ідїт гет чоловіче, — каже вона менї кризь силу. Так омнно їй стало. Кинув я їй палец, пішов д' хатї тай нічо день, нічо другий, і тиждень нічо. Аж позавчєра сиджу собі в хатї та кручу воловід, а то рип, входить здекуційник. Плати, каже, за хлопця штроф, або забираємо!

— Ей падочку, а то, бре, погана душа подала на штроф! — сердито відгукнув ся Ілаш враз із гуртом.

— Тьфу на таке, кажу, таже мій Андрійко відрубав собі палец. — То нїц, каже, най собі про мене ногов пише; платїт! Я вже вбезсебив си⁷⁾ тай кажу: — То ек того, школа вже старша від воська? — Старша ци не старша, платїт — каже. Беру я тай платю, аби не зафантували.

— То не е одлук права; наш найеснїйший тато не дав таке право, — з цілою певністю доказував обурений Ілаш. На його чолї уставили ся зморщкы в простих лїнїях. То не такі зморщкы, що хвилево виступають на погїдному, рівному чолї пана, коли він сердить ся на свого слугу за невдатну услугу, а такі собі прості, своерідні зморщкы мужицького чола. Із пересердя вони нераз уставляють ся простими лїнїями, але не щезають ніколи.

⁷⁾ взлостив ся.

— Мой, безпалкого й до воська не возьме, не то до школи! — крикнув Семен Дранчук.

— Лиш глинце, махне руков, тай : пашов, каже, кулешу їсти! — додав Гриць Климів.

— То не по правді, куме Штефа'!

— То драча, куме Іла'!

— Драча! драча! — відгукнули ся бадіки.

Дехто затиснув кулак і мовби наміряв ся ударити спільників тої „драчі“, дехто сплеснув в долоні і заломлював руки. А Ілаш лютував дальше :

— Або то по правді, шо в моїй керниці води нема, від коли у школі викопали керницю? Сьогодні йде моя Палагна зачерати, а то сухо ек на приділку. Міркуйте собі люди!...

— Та то й у мене також вода дес пропала! — крикнув Ілаш.

— І в мене, і в мене нема води, і в мене! — повторяли бадіки.

— А хто-ж закрав нам воду, ек не школа? Доки там не було керниці, то вода скрізь була. А то собачі бештифранти⁸⁾ примістили екус зелізну каблуку, шо лиш посїнай, тай уже чюрит вода із усіх жил.

— Школа закрала нам воду! — гукнув Ілаш.

— Школа закрала нам воду...

⁸⁾ хитруни, майстри.

— Мой, бадіки, а ми чому терпіти мемо? Бог дав воду для всіх, не лиш для школи. Засипмо кернису коло школи, за цесе права не буде!

— Таки так, шо не буде! — загув гурт. — Ходім, засипмо тай уже. Най не кров ізза ніхтів. А то, бадю, навіть воду нам украли, мой бре, воду нам украли!...

Насамперед вихопив ся з гурту один бадіка. Підійшов люто пару ступнів, пристанув, оглянув ся, чи не йдуть за ним иньші і гейби на зазив викликував голосно: „Мой бре, воду нам украли!“ За ним намірив ся другий, третій, четвертий і повтаряли теж саме, оглядаючи ся на иньших. Нарешті рушили всі із толоки і попрямували до школи.

Заким ще сонце пішло на відноченок, зупинило ся на одному гірському шпилю, так як зупиняеть ся на порозі мати, коли при відході в далеку сторону прощаеть ся із своїми діточками. Його золоте проміня, то сьвітляні ниточки, що придають ся на низанки для мрій палкої надії. На них нанизують свої мрії старі й молоді, богаті і вбогі, пани й мужики. Кождому бажаеть ся иньшої речі, тим і мрії у всіх неоднакові. І соняшне проміне грає усякими красками, що не замітно зливають ся в одно чудове сяєво. А мужикові мрії чорні; щож, йому всюди діеть ся кривда, тому й не видко їх між иньшими. Богацькі та панські закривають їх собою. Люди-ж зна-

ють звичайно тільки ясні, золоті мрії. Золотими красками надії любила ся молода учителька, що не давно спровадила ся до сего села, в котрому „шкільна керниця закрала людям воду“. Вона з повним ентузіазмом почувала гірку долю народа. Працювати, невгавно працювати для його добра і вчинити його щасливішим, то була її мета, її ідея. А мрії? Мрії стелили ся золотим промінем над тим самим рідним народом, але народом, що двигнув ся завдяки її праці із тьми тьменної. Вони так і сяють перед нею і ще дужше загрівають своїм теплом її ідею. І не притахають вони, а могли притахувати. Темнота, яку розігнати вона бажала, могла пригасити їх. Але вона знала свій народ і не попадала в розпуку, коли зустрінула ся з його темнотою. Її вважають люди на селі своїм ворогом, ало то промине. „Все те ізза незрячости“ — думала собі. Нераз доводило ся їй відчутти наслідки тої незрячости: от недавно приносив Ілаш відтятий палець свого сина як документ на увільнене від школи — і вона зомліла була тоді. А Семен Дранчук жадав від неї волосся із голови на підкурене сина, що мов би то перелякав ся її в школі, — але то марниця. Щезне темнота, а тоді опинить ся вона в ясній країні радощів. Тільки праці, праці!

І вона працювала...

Сьогодні вона веселійша, ніж звичайно. Діти щебечуть на її питання, як

молоденькі пташенята в лузі. Радіють діти і вона собі радіє. А сонце прощаєть ся із високого шпиля; зараз зайде і завтра вернетъ ся, бо так мусить.

Наука скінчила ся, діти помолили ся, але не кваплять ся домів, як кожного дня. Ніби шапок шукають, ніби пані учительці ще щось сказати хотять на відхіднім.

— Прошу пані, — промовив несміло Філипко Бокатій, — нам тут так добре, що і йти не хочеть ся!

— Дуже красенько, дорогі діточки!

— Пані дуже добрі, — проговорили всі разом.

— Прошу пані, — говорив дальше несміливим голосом Філипко, — прошу пані, чи я буду поном?

— Будеш, синку, лише слухай мене так дальше, — відповіла з усміхом учителька.

Філипко почервонів, кинув ся цілувати руки учительки і вийшов, а за ним теж саме робили і його товариші.

Учителька станула при вікні і споглядала радісно за діворою. Перед нею виступили її мрії, що стелили ся на соняшнім проміню, але їх перервали на хвилину невиразні хоть голосні крики надходячої громади.

— Засипмо, таки засипмо, права не буде, наш найеснійший тато... — кричали бадіки один навперед одного.

Учителька не чула слів, чула тільки голоси; їй здавалося, що се батьки ідуть звідкись-то підохочені. Так не раз бувало.

Дітвора побігла на зустріч крикливим бадівам. Звісно, діти, цікаві. Але крики притихли, бадіки звільнили хід.

— Дедику, — лебедів Філіпко, пригортаючи ся до Ілаша Бокатія, — мені казала нані, що я буду попом!

— Дедю, дедику, вам прийшов фірлдунок, стоїт так, що Штефан Приськів має термін на петницю, від завтра за дві неділи, — розповідав безпалкий Андрійко.

— Де, дедю, завтра прийдуть до нас пані, казали, що принесут ліки нашій Настунці, — щебетав маленький Петрик Бросюків.

— Де, де, де, де... — загомоніли діти, що урадували ся зустрічі своїх батьків і ділили ся з ними своїми радощами. — Наша нані така добра!...

А батьки? Вони стали як не ті. Позирали то на дїтий, то на себе, то спльовували, то чіхали ся поза уха. Самі не знали, що робити; вони засоромили ся.

Учителька, побачивши їх так супокійними, жалувала, що перед хвилиною в думці посуджувала їх, буцім-то вони підохочені. Жалувала і веселійшала.

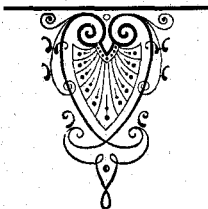
— Це, куме Штефа', то — то — хиба — даруймо, — відіззавсь по хвилі замаруджений Ілаш.

— Та я также так міркую, куме
Іла'.

— Аекже, аек, бігме. даруймо! —
говорив Юрко Бросюк.

— Таки так, шо хиба даруймо во-
ду! — озвали ся прочі.

І без прощаня з собою стали ско-
рійше розходити ся з дітьми, кождий у
свій бік — тай кланяли ся низенько учи-
тельці, що стояла при вікні і дальше
снувала свої мрії.

„Грушка“.*)

Літний вечір спускав ся сивим со-
колом до долу, прохолоджував зрошених
потом бадіків, приголомшував сьпіви за-
хриплих пастухів, зацитькував крикливі
ліси, клонив до землі трави і повагом
накривав крильми село гей мале гніздечко.

Верхами качав ся звільна глухий
шум як сумна, одностайна, мужицька
сьпіванка, притулював ся до журкоту
потоків і стелив ся на Черемошевій сріб-
ній постелі. Червона луна горіла на
окрайках неба і припалювала крильця
зірницям, що пустували і забагали грати
ся з нею кидки.

Запашний, легонький подув ночі по-
вівав від хати до хати і крадьки гасив
мужицькі каганці.

*) „Грушка“, де куди „лубок“ або
„лопатка“ = забава, що її устроює у
вечір, на передодні похоронів молодіж в
тій хаті, в якій лучить ся смерть стар-
шої особи.

Але у Ілаша таки сьвітило ся сьвітло. Тремтіло і утїкало вікном з хати тай падало березовим, жовтим листечком на подвіре. А мужицькі тїни його толочили.

Навперед хати сидів на ослонї згорблений майстер, поковтував бардою і збивав деревище.

— Чотири лодві¹⁾ тай доста!

Як поломаний патик стояв коло майстра трембітарь з довгою трембітою і трембітав сумними голосами а від часу до часу приповідав:

„Ой посходют-си діти неньку виріжвити!

„А куди ти ідеш ненько? — будут голосити.

„Ой добру-сте небожета неньку мали, та коби-сте були дозирали. Тай гірський сьвіт тобі Гнатку буде, шо вигибают добрі люде. Богачі ті не приймут, не будут говорити: — Віді²⁾ ти голоден Гнатку, на-ко тобі теплої кулешки. Віді тобі ноги позапухали, на-ко тобі постільці чоловічі. Віді тото сьвітце велике, на-ко тобі маселця на голову.

„Віді, казала покійничька, я умру — будеш мені за тото файно трембітати, село скликати.

„Але богачі на порік мні не пустють, псами затровлют:

¹⁾ грубі тертиці

²⁾ мабуть, може.

— Шуруй голаку, шуруй громац-
кий торбею!“

Газдівські собаки будили ся і скомліли
і вили, а вівці на сусідних царинках бляяли.

А двері не запирали ся.

На лавици під образами лежало тіло.
Конець голів розп'яте межі двома свіч-
ками розливало вїмий сум над Ілашкою.

Як біль біла спочивала по чорних
муках.

Замкнені очі у долину потали, гей-
би перед гранею поховали ся. Отік дві
глибокі кирниці спекою спалені. По жов-
тій тварі смерть супокій розсївала.

В печи ватра горїла, жінки обід на
на похорон варили, свічки сукали.

Сивий Ілаш запікав мовчки залїзо
і помагав майстрови деревище хрести-
ками карбувати. Легіні і дівчата сходи-
ли ся на „грушку“. Уклякали коло тіла,
відшептували молитви а потому борзо
смуток скидали і в хоробах грали ся
жмурка та лопатки. Трембітарь ставав
коло одвірка і накидував ся ім із своєю
хрипливою командиркою :

— Туго слїтайте скруцак ³⁾, дівче-
та, тугенько! А на стільчик най сїдає
Маріка Деменова, ану хутко! А ти Ва-
сильку, причікни на колїна, лице Ма-
річці у приділок клади тай угадуї, кот-
ра піде за мене, за Гнатка вонечого
Челядь ⁴⁾ сьміяла ся придушеним сьміхом.

³⁾ сплетенець із хусток, скрутїнь.

⁴⁾ дівчата і парубки

— Не смійте-си, бо подавите-си, а ви господарські діти.

— Ей уступи-си Гнатку, цеся грушка не длі тебе, було давно женити-си.

— Ей-га! голова мні заболіла за дівками, шо не повіддають-си.

— Возми собі фартушянку⁵), ми тебе не хочемо, ти старий тай босий тай голий.

— Колиж-бо я навкірки з межі вас котрус возму, аби хавтури їла, Гнатка шінувала. Будете видіти, шо ця грушка покаже. Лиш не желуйте Василька, лиш по плечях луп, луп, аби темив цесу грушку, бо Ілашка добра була, Гнатови хлібця давала. Мой хло', гунайте, таже-сте дужі, таже-сте йка'с парубія! Дужше, ше дужше, отак, отак, по циганцки, ей-га! Гі-гі-гі! — Васирина піде за Федя, Гафія піде з Леся, Калина за Михяля, Одокія за Гната. Ото буде колачі хрупати, ото буде мені прошивки вишивати. Гі-гі-гі!

Доньки із служби надходили, руки і ноги нени цілували, як зазуді голосили.

— Чіму до нас, ненько, не заговорите, чіму на нас не подивите-си, наші мозілі не позавиваєте? А в котру онь доріжку, ненько, вибираете-си, відків вас визирати маємо?

— Ненько наша солоденька, чічко наша пишна, желобо люба!

— Котріж-то віночьки на голову ви нам вляли, котрими-то переміточка-

⁵) міщанка.

ми ви нас накривали? Йкими онь словами ви до нас приговорите, йкими словами заплачете над нами? А йке ваше личько тихоньке, йкі ваші ручки сухонькі! Нашо-сте-си годували синими синцями?

Жалібні голоси хвилювали гребенистими філями по хаті і пропадали без відповіді. Майстер скінчив свою роботу і харчував коло стола. Сам себе частував порцією.

Ілаш сидів із заложеними руками і дивився навперед себе понуро та безнадійно як по грабежи. Куми нагадували йому усі похоронні треби, а він потакував їм похнюпленою головою.

А газди донькам говорили:

— Не плачте небожета, бо не підведете нені!

— Ви хоть сироти то межі людьми закинете-си, але старий саняку⁶⁾ що зробіт? — умішався майстер.

— Тенер поплачите а потім лишите старого голого ек палец, так ек мене мої лишили. Як таки так кажу, що старі най-би разом умирали, най-би друге не лишело си на поруганіє. Але що з того, коли пан Біг свое знає. А ви у таким часі не протинайте дьидиви, що синцями годував неню, бо тото не файно. За це вас ніхто не пофалит, ой ні, хоть-сте сироти, хоть-сте бідні-студені. Ци-ж не так брачіку Іла'?

⁶⁾ сарако, бідака.

Жінки не притакували майстри, лиш за сиротами мовчки уступали ся, а Ілаш підніс скривлене лице і виливав свій жаль як гать крізь прірву.

— Ви любетка не пиліт мого серця, бо я вже спилений. Єк-сми свою газдиню поклав на лавицу, то моя мірка перевершена, більше ані писнути не сьмію. Але я вам скажу, аби-сте мні не судили. Ніби тото ми в гараздах тілький чес кривали, ніби то було коли гідне слово до себе заговорити? Таже-сте виділи, шо лиш травица показала-си, тай я вже не дома, люцку маржинку в полонині сокочу, а покійница пушками запридала, діти кутала! Я принесу в осени той грейцір д'хаті, а то єк слина, не гаран оплатити си. Йди оброблюй жидовію цілу зиму, ніч тї відведе, ніч приведе. А шо твоя газдиня їла, не питай-си, єк твої діти ходют, не диви-си. Лиш диви-си, аби'є дес тої браги ⁷⁾ лиг'нув, аби тї очі заступило.

— Тай аби дома зойкувати, неню й нас збиткувати, — додала найстарша донька, сльози обтираючи.

— Ану заткай-си, небого, дьдзя правду кажут — зганьбив її майстер.

Газди й газдині зацитькували її також, а Ілаш обернув ся ід покійничці і крізь плач боронив ся.

— Ану-ко встань, газдине моя гідна, ану підведи-си! Скажи-ко хоть одно

⁷⁾ горівки.

словечко, бо я не гаран сам обігнати-си. Хотьби'с людям розповіла, шо-сми марнотраця, пенюга остатний, я не заперечю. Най твоє слово у платину ховаю, най-си ше раз каю. Таже'с, зазулько, тільки роки перед людьми мовчала, у рукави плакала, дітем дорогу стелила. А ек твій г'азда о́сьвіті не знав-си, то була паторочь ⁸⁾, твоє жите коротало-си, але осуди не було. А я каїв си, зарікав си, на коліна перед тобов припадав-бих, просив-бих ті був, аби'с у мені кости помісила. Бо ци ти коли угорнула си ек люцкі г'аздині, ци ти коли ночі діспала? Ой ні!

— Бо'с г'аздиня була, бо'с талану ⁹⁾ пантрувала, у цій кудуманці вік свій коротала. А тепер мні покидаеш, абих твій слід цулував, абих донькам заважев. Ей коби'с учюла, ек мні судют словами, ек перед людьми порют ножами.

— Не бійте си небожета, мені не далекі гони, я вам хати не залежу. Завтра неню собі вирідите, а з неділі чій і я піду, чій Біг си змилуе, возме гріх з хати. Скажіт, шо не так!

— Скажіт доньки, ци діти!

— Скажіт ви люди!

— Скажи г'аздине моя годна, най знають, скажи душко!

⁸⁾ бійка бите.

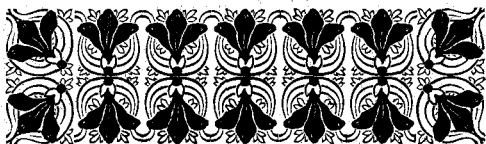
⁹⁾ майно.

Ілаша схопив той старечий, рідкий плач, що раз у житю звалює мужика як грім деревину, а довкола ляк, сум і вогонь розмітує.

Усі за покотом плакали. Челядь перервала грушку в хоромах і коло одвірків сльози рукавами обтирала. Чорні стіни здригали ся, луску жалю з себе скидали. Плачі наперхали зівялими чічками на Ілашку, а смерть їх на сивім волосі довкруг тварі уклала, терневий вінок силїтала. — Гей-би під важким бервеном у землю потавала пишна та годна та грешна газдиня робітна.

На дворі село спало, лиш трембітарець з усеї сили повістував сумну вість, а припочиваючи, повтаряв усьміхнений цікаву, веселу новину: „Василина піде за Федя, Гафія за Леся, Калина за Михяла, а Одокія за Гната. Так випало на Ілащиній грушці, так сповнити-си має“.

Злодія зловили.

По Відорщах умер йому дьидя, відтак за дьидем не забарила ся неня, а відтак забрали жиди усю від'умерщину. Сім неділь без одної ходить уже малий Юра Приймайків „льонтом“ і ніхто його не питає, чи їв він, чи спав, чи має сорочечку. Ніхто ані раз!

Блїде личко пожовкло як віск; на ньому вирїзали ся по обох боках кісточки, а очи потали в голову і позакисали. Лишень кучма нечесаного волося буйнїйше виросла і накрила чоло й цілу потилицю, а сама не накрита. Також передні зуби поїдростали йому замість тих, що повинали ще за дьидї. Та щож! Горїшня губа не завтякає їх накрити, тому кривить ся йому на вулицї дїтвора і прозиває його „вишкіреним“.

Ще за дьидї пас він козу дома, пас межами та поточинами, але не ціле літо, лише доти, доки жиди козу назад не відобрали. Тодї було йому сьвяте жите,

він пастушив. І тепер ще ходить з батіжком; пужівно вирубав з ліщини, а батіг пересукав собі з курмея ¹⁾, що загубив його чийсь кінь запутаний на толоці. З того ж самого курмея усукав він теж мотузок до підперізання.

То так іде він вулицею тай батіжком: тріс! тріс! А як тее уздрить котрий ґазда, то насьмішкуеть ся з него згїрдливо:

— А ти мой хло' пси насеш?

Юра схиляє тоді лице в долину, батіжок ховає назад плечий, каже ґазді ґречно „Славайсу“ і борзенько з ним розминаеть ся. А потому знов далі: тріс! тріс!

Так дуже любить пастушити.

Однак ніхто не хоче взяти його за пастушка. Прийшла була з другого села тітка, що служить там у єгомостя, тай завела його до богача Кречуна, чи не взяв би до маржини. ²⁾

— Не потрібую я такого вулишника, най би ще менї потег шо від хати та з'лезентирував ³⁾, тай шукай вітра в поли. Я свої достатки сам собі обку́таю, а то пустий зафеленок! ⁴⁾ — гримнув Кречун на Юрову тітку. А Юра напудив ся тай утік з подвіря ще заким богач виговорив своє.

1) воловід.

2) худоби.

3) здезертирував.

4) накорінок.

— Щезни та пропади від мене, паскудо, лиш сором ми робиш! — прощала ся з Юрою тїтка вертаючи на свою службу.

І Юра мірить дальше громадські вулиці.

Найде де садовину, в лісі афину або ожину, то лиш пролікне тай уже нема. А змилуєть ся хто та дасть грінку хліба, то він не зараз її візьме. А як бере, то видить ся йому, що сьвіт на нього паде.

— Простибі, вучку, вуйночко, я не голоден, — каже а сам очима їсть.

Такий іще соромливий.

*

*

*

Як ідеть ся по-при царинку богача Кречуна, то понад поточину по-при саме ворине зайдеть ся ід Решетаревій царинці, відтак ід Френчуковій, а відтак під гору Клотічку. На Клотічці то такі що року родять афини, що хоч сядь та їдж. Юра заходив туди довгий час на полуденок, але тепер вони вже відродили. Тепер іде він ще останній раз, щоби зізнати, чи не показали ся під самим вершком.

Сонце, що лише пополудновало і взяло ся йти в дальшу дорогу, тай так гріє мир божий, що поти збивають. Стара Кречуниха пустила на царинці теля ід корові, аби корова молоко припустила. Сама вона причікнула з другого боку тай поволеньки відбирає те-

ляти з писка один дійок по другім. А теля так ссе, ссе та підштуркує виме та далі ссе, А крізь ворине Юра призираєть ся, приязно призираєть ся. Скоро теля захає голову під саме виме, то і він свою голову вихиляє наперед крізь ворине, а скоро Кречуниха ударить теля по писку і воно відсуне голову на бік, то і він висуває свою голову з поміж воривя назад.

То так йому освомина на зубах робила ся.

Коли відтак Кречуниха ймила теля за хвіст і за вуха тай так затигнула до ялівника, тоді встав Юра з під вориня і став іти даліше навперед себе.

Іде помаленьку і батіжком не витріскує ані раз. Нераз навіть на купину зашпотаєть ся, мов би не бачив сьвіта серед білої днини. По мотузку, що знав з черева на клуби, можна пізнати, що то голод заступав йому очи.

А в поточині вода журчить та мечеть ся з каміня на камінь. йому пригадало ся, як дьидя з роботи приніс був раз із Бесарабії рибу, таку солону, таку добру. Неня зварила була її з цибулею і дала йому таку букату ⁵⁾ як на два пальці. Тоді вивів він був козу над поточину пасти, їв рибу тай раз-по-раз пив із поточини воду так, що аж богачка Кречуниха йому завидувала, коли прийшла до поточини з коновками.

⁵⁾ часть.

— Ти мой де був на храму, що так жльобаеш воду? — питала вона тоді зі злости.

Сю солодку згадку перервав йому мотузок, що наважився поверх клубів спасти на землю. Він перевязав його коротше і нога за ногою прийшов уже саме перед Фенчукову царинку. А на царинці корова: му-у-у! — тай просто д' ньому. Корові привиділо ся мабуть, що то Фенчучка іде її дойти тай несе пащу, бо то як раз час до видною, а маржинка свій час знає.

Юра з'упинив ся і спер ся на ворине. Спершу похнюпив голову в долину, гейби над чим роздумував, а відтак запхав пальці в уста і жмякає їх тай дивить ся на корову, дуже жалібно дивить ся.

Корова стала що-раз то ближше підходити до нього, нарешті приблизила ся зовсім, витягнула писок, притулила до його руки гейби обнюхувала, а опісля взяла ся лизати його руки, лице, волося.

Юрі вчинило ся ще солодше як тоді, коли його небіжка неня проти сонця обіськала. То перший раз по нениній смерти зазнає він таких солодоців, такого тепла. Сиротою зустрічав ся він тільки з холодом та глумом. От уже третій день не мав нічого у роті; коли-б іще стільки, то передня шкірка на череві прилипне до поперека. З влячності став він гладити корову по її коровячому чолі і приговорювати: „Міцька моя,

маленька моя!“ Відтак переліз через ворине, умикав жмелю трави і подав корові. Корова їла. Він дивився, як вона їсть і тут йому пригадав ся його голод, пригадало ся Кречунове теля, що так смачно ссало свою маму і знов пригадали ся усі солодощі, що їх зазнав за дьиді та нені. І він забув, де він, прикляк корові до вимя, пригорнув дійки до своїх засохлих уст і ссав один за другим, ссав без тямі. А корова стоїть тай румегає. Вона рада, що у свій час молока збудеть ся і виме полекшіє.

Але стара Фенчучка не забуває ряду в газдівстві, бо вона вже двацять рік і один газдинею. Вона бере в одну руку вязочку паші а в другу дійницю, тай іде на царинку ід білуни. Іде тай роздумує, чи лишити сьогоднішнє молоко на сметанку, чи понести до Берчихи тай сире продати, аби впрятати грошників на сьвічку ід Богородиці. Вона-ж церковна сестриця. Приходить ід корові, стає, дивить ся, дивить тай своїм очам не вірить. І пашу і дійницю пустила з рук, так розлютила ся.

— Ссав бис кров, та бис ссав! — крикнула вона насамперед так само, як кричить на бичка-ласійка, як сей без її призову добереть ся до маминих дійок. Слідом за тим прискочила до Юри, що клячів і ссав без пам'яті, вхопила за волосє тай перевернула горілиць назад.

— То ти котюго? Та ти онь мені молоко меш красти? Злодюго! Ти до

корови вже береш си, рабувати мене хочеш, рабувати, рабувати? — зойкала вона на все горло тай гупала Юру, куди виділа: по тварі, по ногах, по череві. Відтак узяла за кучму, піднесла у повітре тай тевкнула ним назад до землі. Корова тим часом уступила ся із давнього місця, підійшла до полишеної вязки папі тай спокійно собі заїдала. Фенчучці се додавало ще більше злости. Вона взяла вдруге Юру за чупер тай знов піднесла. Юра тепер наче-б зі сну пробудив ся. Доси він не тямив, що з ним дієть ся, Фенчучка його гупала, а він ні відізвав ся, ні ворухнув ся. Тепер пізнав він заслинену тварь Фенчучки, пізнав і став плакати й випрошувати ся так само, як-би відпрошував ся, коли-б його хто наторопом без причини став обкладати штовханцями.

— Нічого не буду, вуйночко, не буду, золота вуйночко, любко вуйночко, не бу-у-у-ду.

Фенчучка не слухала його; вона лишила й корову й дійницю і вела за чупер Юру д'хаті та все кляла:

— Повішенику дідьчий, ти мене рабуеш, рабуеш, мой злодюго, рабуеш!

Старий Фенчук почув з хати жіничин крик, вибіг ід воротам і гукнув;

— Мой Насте, мо', а шо там таке?

— Таже аді ми в хаті, а цес злодюга нас на пни обкрадає! — відповідала верескливо Фенчучка.

— Ей, деж би? Та дес го найшла?

— Таже аді приссав си до корови ек кліщ тай гет виссав молоко.

На се жіноче пояснене плюнув Фенчук у долоні, відтворив скоро лісу, побіг як хлопець напротив жінки, халпнув за руку Юру тай по лиці: повх, то відси, то відти. І Юра по хвилині голоснійше заголосив і покірнійше став випрошувати ся :

— Любчибу, вучку, не буду, ніколи не буду, поки жити буду!...

— Мо-о-о-ой! Я злодія умію вчити!
— грозив старий ведучи його за вухо навперед хати.

А Фенчука не переставала зойкувати :

— Гей люди добрі, люди добрі, серед білої днини краде, зперед очий краде!

То так голосно вона кричала, що всі сусіди стали збігати ся, як на який дивогляд.

Фенчук ще раз потряс Юрою, заскреготав зубами і ще раз погрозив :

— Мой! Я тебе раз навчу! Насте! а йди-ко принеси ножиці з хати.

Настя ще розповідала уривками сусідам, як вона ймила „злодія“, а відтак аж пішла по ножиці і все кляла, зойкувала.

— Обстричи злодія, обстричи! — кричали сусіди, що дотадали ся, на що Фенчук сказав жінці винести ножиці.

Юрі поллялись сльози цюрком; він запищав не своїми голосами. Він знав,

що головних злодіїв стрижуть у селі, знав, що то великий сором і тому не стямив ся від плачу.

Але Фенчучка винесла ножиці і подала старому. Сусіди в мить ухопили його за руки і цітко тримали, а Фенчук стриг Юрову гичку при самім тілі ще коротше, як стрижеть ся вівці на весні.

То такий зойк звів ся, як його стригли, гейби в горшку пражило ся. Ті, що його тримають, кленуть усїма клятьбами, якими звичайно кленеть ся злодія; Настя ще голоснійше клене, Юра лише час до часу йойкає захрипливим, спланим голосом. А ті, що не мали иньшої роботи, ходять по вулиці і повістують на доциту з верхів бадікам цілу подію. Вони кладуть коло рота обі долоні і кричать:

— Злодія ймили-сми!

— Юра Приймакового!

— Ага, того вишкріреного!

Л і ю.

— Привіз-сми, проше пана, доктора Митра Пасемкового, бо хоче від нас утїкати.

— Я не знаю жадного Митра, що він за один?

— Таже тот Митро, що у вашого тестя при траці робит, то шос 'му стало си, що аді на пни вене.

— Але що він за один, чи має чим заплатити?

— Ну таже кажу вам, що у вашого тестя, у Майорка, аді робит, то не біривливий.

— Я не знаю його, де квіток від пана?

— Квіток? казав тесть, що навідає си до вас у ермарок тай вам скаже. То віді йде до рахунку, там буде у книжках стоети, тай аді мене знаете, я Прокіп Сенчук. Тесть має петку їму виплатити, а поки ви не посмотрите,

то не хоче. Я сам один фіст¹⁾ маю тай привіз-сми без грейціря. Казав тесть, що поповнит, або я знаю?

Лікарь поклав палець на чоло, як-би щось пригадував собі, вийняв книжочку й хутко написав щось до неї і пилюючи ся в хату, сказав від нехотя завести хорого до покою.

-- Єк увести, то введу. Христїнин ше й сам затерлигає.

Прокїп узяв одною рукою за дишель а другою за узду і накликаючи „ци“, запровадив фіру під сам паркан у закуток докторського подвіря, щоби проходжим не заваджати. Відтак роззубелав шкапу, затикав батїг коло передної люшні, витягнув пласток рудої багни з „сїдзенья“, підстелив веріточку і поклав перед шкалою, що хрипливо зарзала і дякувала господареви за їдло.

— Ану, кумочку Ми', будемо помалїчко вставати, приговорював він, вертаючи ся до воза.

Межи драбинами піднесло ся із вязки брудної мерви сухе, воскове лице сивавого зробленого Гуцула, що досї лежав горїлиць прикритий веріткою аж по шию і мутними, глибокими очима дивив ся навперед себе. Мовчки підвів ся сам і ймивши ся руками за підложену кумову шию, зсунув ся на землю так гей полїнце сухого дерева. Кум узяв

¹⁾ Кїнь.

Його попід пахи і помаленьки запровадив до докторського покою тай пригадував йому, аби пана поцілював в руку і аби говорив укладно. Лікарь увійшов і сквапно став обзирати хорого.

— Скільки літ маєш, бадю?

— Мені вже, проше чесного дохтора, мені вже йде ід Пилипінці.

— Як за старий ти є, питаю ся.

-- Старий? ой старий проше пана, тай не старий. Аді перед чесом поста-рив-сми-си. Генде Никифір Гріпинюків ше одного волоска не має сивого, то мій ровесник. Уповідала покійна неня, шо разом до виводу ходили, — ой разом, тай шо з того?

— Тьфу, та щоб ти не знав, скільки літ маєш?

— Таже аді кажу, Никифір Гріпинюків мені ровесник, проше пана, аек ровесник.

— Ет дурне твое; маєш діти?

— Біг дав тай Біг узев. Найшло-си було тройко тай аді так, ек вівином замів. Насамперед пішла Афійка, але ми, за нев так не банно ек за Петриком тай Васильком. Уже величенькі утекли, ой утекли проше пана дохтора. Помору не було ні на людей ні на маржинку, а мої хлопці марне пішли. Була-би тепер підпора, ше йка підпора!

— Одже діти не живють?

— Хоть-би так наші вороги, проше пана, жили. Ей-де живот! Коби жили, гай, гай!

— А на яку слабість умерли?

— Таки лиш шо'с зайшло таке, шо покотом одно за другим, одно за другим.

— Ти називаєш ся Дмитро Олійник, га?

— Аек Митро Пасемків з осіка, ²⁾ пише си Олійник.

— Гм, чекай, ага, твої діти повми-
рали на сухоти?

— А, то сухі були покійнетка, нема шо казати, сухі ек сухариці. Ну та шож діети, Біг дав, Біг узев. Ой ослаб-
сми, проше пана, ослаб. Аді таке мні шос нагабило, шо гину так ек-си гине. Коло серця мні скіпає тай ек іду, то так отік би ми' ноги на приколень присилив. Нема духу, нема путері, проше чесного пана, за Грейцірґь нема.

— Тото буде так, проше пана, шо кум віді порушив-си при трачці, бо то є усїлякі ковбки, один лекший, шо двох, трьох возме, а другий такий, шо й десетьох йго не підойме, — набилював Прокіп лікарєви.

— Не говоріть дурне, — перерізає йому доктор, беручи хорого за руку.

— Абож я знаю, проше пана, — омпив собі Прокіп — я не ворожка, кажу лишень протів того, шо цес чоловік уже не від сегодни коло ковбків. Аді

²⁾ лісок, на окремії не приступній горі, воринем обведений.

ріку загатив-би ними, кільки їх надвигав та нарізав. А тепер прийшов час тай говорило-ся, а ви ясний панчіку, найліпше того будете знати.

Дмитро потакував головою кумовій бесіді, але лікар не слухав її, тільки сказав скинути сорочку і зачав обпукувати хорого.

— То, проше пана, не найдете серця. То серце ек полотненка, гет збігло-ся в мені, крови ніц нема.

— Дихай!

Бадьо роззявив уста і хотів глібоко віддихнути, але закашлав ся.

— Ще раз!

Знов закашлав ся.

— Помало, ще раз!

Груди сопіли.

— Доста. Твоя слабість тяжка, розумієш?

— Розумію, проше чесного дохтора.

— Мусиш дуже шанувати ся, розумієш?

— Розумію, аек.

— Мусиш богато молока пити, розумієш?

— Розумію.

— То головна річ, розумієш?

— Розумію.

— Запишу тобі лік. У аптеці дадуть тобі на сей квіток порошки, а ти возьмеш шклянку води і даш ложку порошків до неї, заколотиш і винеш кожного ранку раз. То буде таке як молоко, розумієш?

— Та чіму-бих не розумів, проше ясного пана, таже то віді був чес, не в одного газди робило-си, не від одної корови молоко пило-си.

— А тепер прийшов такий чес, поби пити молоко від аптики — дорозумівав ся і собі Прокіп.

— Таке як молоко, розумно? — повтаряв ще раз доктор для певности.

— Таже аек молоко, сьвітило-би си, панчіку пишний та любий — притакнули оба бадіки намагаючи ся переконати лікаря, що розуміють.

— А може-би панцка ласка змилувала-си, може-би тоту петку йкос вібрати від тестя — просив покірним голосом Дмитро.

— Пятка вже зарахована, я не е ніякий хлопський слуга. Ідїть собі здорові.

— Аби й ви здорові, панчіку чесний та добрий. Вийшовши поволеньки на двір, Прокіп висаджував хорого на фіру тай бурмотїв злосно.

— Аби ему остатна година була, аби Біг дав, що би він сам тим молоком наїдав-си. Це віді раз мой погана душя! Христїнин у губу не має що взети, а він его до аптики за молоком посилае. Бери, давай пару левів на аптику, бо ті розширают, бо наломом ³⁾ їх маеш. Там тобі молоко вифасуют!

³⁾ багацько, через верх.

Хорий бадьо потакував очима кумови, але не пускав з руки докторського квітка.

— Може там, брачіку, стоїт, що мені Майорко має петку дати.

— Аек, най не кажу, що стоїт — сердив ся Прокіп і вирвавши кумови з руки картку, потолочив її ногами.

Люди у місті рівнали ся в ході із Прокоповим возом і допитували ся, що доктор раїв слабому тай, чи буде вихід чи не буде. Прокіп махав рукою і нарікаючи, розповідав, як вони у доктора погостили.

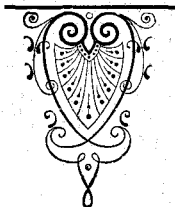
Дмитро нахилював голову ід драбинам і дивив ся, як люди зумівали ся, як і собі руками махали. Йому здавало ся, що тоті людські руки на той сьвіт його стручують, у деревище кладуть. Але люди помірковували тее і наближували ся д нему тай обсипували його своїми радами, своїми ліками.

— Дековать вам ґазди тай ґаздині, буду пробувати, може поможе, — збував їх відповідію, у котру сам не вірив. Тай думав, роздумував, звідки-би то взяти грошей на свій похорон. Шукав гадками якого теплого місця, аби до него притулити ся хоть послідний раз у житю. Та гадки меркли як у студеній мраці, а він ковтав головою то в одну, то в другу драбину скриплячого, дрантвого воза.

А як їхали по при цминтарь, то Дмитро гейби зі сну пробудив ся і показував сухою рукою на могили.

— Брачіку Про', аді де мій лік!

— Усіх нас туди повиносют, пляцу є доста — потверджував Провіп і дальше то кляв то припрошував шкапу, аби їх скоріще везла домів, аби цілого дня не стратив.

Бабин хід.

Вперла ся ногами в землю, а обома руками держить ся телеграфічного стовпа тай головою до долу бовтає.

Така гей хрущик маленька, як грудочка глини під тичкою, як маціцька каблучка межи стовном а землею. Вітер звів би її по легоньки і як стеблом перекидав би по дорозі, як би його гори не спирали.

Баба відкашлюєть ся.

Гей би довгу гадюку з грудий виперти мала, гей би буря з неї на сьвіт виривала ся, — дух запирала.

Стовп гуде жалібно, як би жалував бабу, як би приговорював до неї, аби не подавала ся.

Дрібні крапельки осінного дощу грають ся на бабиних плечах, наче-б хотіли її з під стовпа у пропасть змити.

Але вона не даєть ся.

Йдуть дорогою бадіки з міста тай минають її, бо то „сторонці“ люди.

— Ця брачіки вже до магазину ¹⁾,
— кажуть вони до себе і махають го-
ловами над бабиною старостію.

Та вона їх не бачить, бесіди їх не
чує. Крішку синього лица до стовпа як
до подушки притулює, віддихуєть ся.

— Аби цесі стовпи сьвітили си! —
стогне і обіймає цїпкійше стовп, як мала
дитина дьидеву шию.

— Тó-сми слаба, а тó-сми увела!

Як би не бояла ся ночі, то не усту-
пила-б ся з місця, бо не бірує.²⁾

Най її ще раз так спір возьме, най
упаде на дорозі, то не збірує встати.
Але най ніч за очі вхопиль най фіра
надїде, най собака навернетъ ся, то й
пощіку з баби не буде.

Так вона надумуєть ся, чи має йти
дальше, чи ще припочивати. Та руки
від студеного дощу деревіють, ноги за-
терпають.

— Прийде си на дорозі вмерти —
тремтить вона як трепетовий жовтий
листочок.

Надходять знакомі бадіки і пізна-
ють бабу.

— Йди-ко, бабко з нами, не чіпи ³⁾ під
слухом!

— Ой де-ж я, газдики, з вами піду,
коли-сми не годна!

¹⁾ до гробу.

²⁾ не може, не в силі.

³⁾ стати неповоружно.

— Таже видко-ся, що не годна, але ходи, бо ніч ті зайде, тай що меш робити ?

Баба бере ся йти з бадіками. Здаеть ся, що всі кісточки з неї розсипають ся, як ногами ступає.

— Дай вам Боже здоровлечко, що не лишьєте мні серед дороги, що-сте такі добрі!

— Та де би ми тебе, бабко, лишили, таже ти віді йкас газдиня була!

— Шо з того, бадічки, що була, коли мні тепер мій син збиткує, за пометіне має ?

— Най такого сина грім забе, що неню не шінує.

— Аді йкос анї грім не вбиває, анї нічо го не бере си, а Бог з'гори дивит си. А я до натаря ходила, ци би не скасував тот тастамент по покійничькови.

— А деж тобі, бабо, тілький сьвіт самій ходити, де-ж тобі своєв головов на старість бити ?

— Не годна-сми любетка, бігме-сми не годна.

Руки на груди склала і присягала ся, що не годна.

Бадіки забували крок з бабою держати і вихоплювали ся наперед, живо розмовляючи.

— Ви, газдики, через мене не блавучьте ⁴⁾, лиш такі йдїт борше, бо на вас домівка жде — грешно пригадує баба.

⁴⁾ не теряйте часу.

Бадіки перечать тому, але таки забувають за бабу і лишаютъ її позаду.

— Я з вами не збірую, ґаздики, ой не збірую!

Та ґазди не чують її жалів, бо відійшли гет наперед і крикливо виговорюють на захланного її сина тай клятьбами бесіду переплітають.

А баба перебігає їх очима тай шукає другого стовпа, аби при ньому другим наторопом відкашлати ся.

— „Гондечки стоїт, такий моцний, такий високий!“

„Але далеченько відсунув си, ой далеченько!“

— „Віді не зайду д-нему, віді не збірую“.

Гори, гей би горбаті старці сидять рядом над глибокою долиною і потоками спльовують осінну, тяжку вохкість тай лякають бабу.

Потоки біжуть нестримно стрімголов до долу, вижолоблюють гірські кремєністі груди тай підстругують дорогу, що на худих гірських ребрах звисає враз з бабою отік парубоцький пояс на старечім череві.

Лєдь-лєдь вітер повіє, лєдь-лєдь вода камінці постручує, то й слід загине по бабі тай по бабинім ході.

Зведениця.

Прокуратна¹⁾, копила²⁾ має!

Кіски хусткою накриває, у долонях
лице мочить, гей підвалена птаха боїть ся.

Зведениця, копила несе!

Лісом іде. Трава горить, куда сту-
пає. Дубина валить ся, земля її стрісає.
Сонце паде.

А на гилі зазуля куче.

— Ой не куй, зазулько, не куй, не
мили си! Йик перейшла-си на панцький
хліб, то я вже не дівка, не сьмію ті
надслухати. Шо ті маю гулити, шо ті
буду трудити?

— Дала'с мені, душко, віноччок, шо
ми груди сце. Аді йкий файний віно-
ччок! Ліси дивуют-си, шо такий віно-
ччок маю!

— А буду в село входити, а люди на
мене зирати-си будут. Будут за мнов у
пальці свистати, булут спирати та гійкати.

¹⁾ розпусна.

²⁾ байстрик.

— Тай будуть питати-си у мене :

„Ти де, небого, такий віноччок собі купила, де такі чічки назбирала?“

— А я їм буду уповідати :

„Була-сми у такого пана, що такий город має“.

— Або буду їм щїре казати :

„Пан звїязав менї руки серед ночі, тай“...

— Або ні :

Буду від людий утікати.

* * *

Вітер шумить, сором до села наносить, зведеници дорогу стелить. Хмари скликає.

На гилї зазуля кує...

— Таку пишну долю менї вікувала'с, таку делїкатну ! Грудий тримає-си, плекати го маю. На ввес вік !

— Буде мнї флетївня здибати, буде си питати :

„На котрім того данци така парубія грешна, шо ті затичку дала?“

— А я їм буду казати :

„Аби-сте-си тогди поженили, йик я дївков буду ! Шо-сте мнї обминали, шо-сте віна шукали“.

— За того їм так скажу.

— Але не скажу, лиш буду кльїсти усіми кльїтьбами. Шо з села дївку пустили, шо такі годні.

— А йик не буду кльїсти, то буду просити :

„Не бійте-си, ледіники, встиду вам не зробю, на данец си не важу“.

— А дівчятам буду наказувати :

„Сокотїт-си мене, сестрички, бос-ми на перехід добра“.

* * *

А-а, а-а, а!

— Моя дити-на!

Копил бексає не все горло, бо розпустний, не має дьидї, аби сокирою загрозив, зубами заскреготав.

А-а, а-а, а!

Гори землі не тримають ся. Увесь сьвіт гойдаєть ся, в колисці колишеть ся.

Ку-ку, ку-ку, хе!

— Мое кониле!

— На колїка упаду, буду з дьидем, з ненеv витати си.

— А ненька буде собі сивий волос вимикати, буде радувати си :

„Отос-ми си потїхи діждала, ото-раз внучьбу маю!“

— А я буду розповідати :

„Казала'с менї ненько, абиx пана слухала, абиx си мештерьила³⁾! А я його слухала і в день і в ночьї“.

— А дьидик ме кричьити!

„Абиx ті не видїв, не ввакай⁴⁾ си в хату!“

— А я буду йому руки пулувати :

³⁾ шанувала.

⁴⁾ не поваж-си.

„Я, дьидику, тільки винна, що-сми на симбрилю⁵⁾ у місто пішла, що-сми служила тай вас годувала. А йик-сми си доробила, то мні пан відиравив. То я до вас прийшла у гості.

— А потому ненька за кіски буде тримати, а дьидик буде за ніжки внучьку брати тай ме мні бити, душі надслухати.

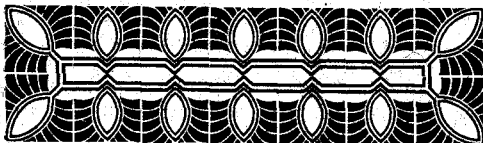
— А я буду просити-си.

— А потому піду собі глибокого плеса шукати.

Тай буде по всему.....

⁵⁾ служ ба.

ОСНОВИНИ.

Така погідна днина, що поліг на царинках у очах схне. Край Довбушевого звору на маленькій трикутній поляночці не заяці скубуть траву, а стара Семениха кладе хату. Поверх десять ковбків ріжної величини лежать розкинені по-при саму гущавину. Тому, що вони в неладі розкинені, значно, що лише на короткий час. Із них будуть незабаром крокви, платви, кізли і сволоки. На дах піде вязка старих драниць, що стоять окремо приперті до корча.

Середина полянки вирівнана мов тік, а сира глина із вирівнаного місця розсипала ся суміш із каменем долів аж по сам камеральний окіп. Тут має стояти Семенишина нова хата. Чотири підкотики вже закопані і вже двигають на собі підвалини, що їх майстер Никифір обтесав, а на краях поробив їм замки, тільки ще не позакладав одні в другі і не збив кілками.

Серед зазначеного під хату місяця стоїть на прикільнях накритий скатертю стіл із чотирох старих опівків, котрі майстер призначив на стелину. Довкола стола йдуть тертиці, що краще виглядають, чим лавиці у найпершого богача. Їх роздобула Семениха на двері до нової хати. З того боку, де прийдуть колись у новій хаті образи, стоїть під столом цебрик з водою; на столі три бохонці чорного хліба один на другім, а побіч гуска соли, фляшка з таким як вода напнтком і груба лоева свічка.

Скрізь на полянці біліють ся тріски із обструганого материялу. На підвалинах сидить вигідно мов на конях-верхівцях гурток бадіків старих і молодих. Усі вони живо з собою розмовляють про будову хати. Одні пригадують собі, як вони свої хатки ставляли, як материял роздобували і як за трівкі їх хатки. Другі, що не знають, скільки воно стоїть труду класти нову хату, бо мешкають на дідизнині, звертають свою увагу на Семенишину розпочату будівлю і на материял. Дехто відмірює кроками просторінь, що її займили підвалини і укладає наперед будучий вигляд хижі. Дехто підходить ід стежці і виглядає когось-то, бо прикладає руку на чоло, вибалушує очи і перебігає зором усю довгу, просту як лїнійя стежку, що її на приказ фервальтера прорубали люди за двацятє полїно.

— А шо, не видко, не йде? — питають ся декотрі зпроміж бадіків.

— Видит ми си, шо то він справив си суди з Олійникової царинки, бо шос під пахов, от-їк савтиря, — відповідає визируючи бадіка.

— Реентий завше тегне ноги за собов ек бервена. — прожартував дехто.

— Бо хавтури залізли йому в ноги; най би я так блавучив, то бих драмки на собі не мав, — злобно прикинув хтось із гурту.

Инколи прилучуєть ся до бесіди і майстер Никифір, що розперезаний обтісує грубі кілки на підвалини.

Недалечко під корчем лїщини горить ватра і смажить почорніле листе на лїщинї. На грані розміщені горшки-варінники. Той, що з голубцями, то сипить; той, що з начинкою, то пищить-піворить і від часу до часу із самого дна викидає пару. А свекляний борщ кипить тай вихоплюєть ся зпід покрішки і леть ся на грань, наче-б посвьячував ся за решту і хотїв загасити пекучий жар вугля.

Семениха сидить на скорчених під себе ногах і прикладає до ватри трісок і пантрує, аби горшки не позбігали, бо то її праця у них варить ся. Масть то у неї найдорожша річ; аж із міста принесла, бо в селї не бють олію. Але коло неї порають ся ще иньші челядини, її кумки та прязні крєвнячки. Вони су-

чуть із воску свічки тай розводять при тім таку займаючу бесіду, що Семениха не годна втерпіти, аби не заговорила ся. Тоді забуває вона заколотити олій і він пригорає до дна глиняної ринки тай заносить пригаром. Декотрий бадіка витягає із дзьобні люльку, витриває з неї „мачку“, пережмякує її в устах, накладає знов у люльку і підходить до ватри за вугликом. Кумки, що сучуть з клоча гноти і обліплюють їх притоппеним, м'яким воском, не зволяють бадіці переходити попід гноти.

— Хочеш, душко, піти землю гризти? — говорять вони поважно.

Бадіка пригадує собі, що воно попід свічки не годить ся переходити, бо янгели за те сердять ся і обминає розставлене мотузя, тай заходить ід ватрі із другого боку. Але як раз із того боку лихий приступ, бо туди прорудув заносить дим просто йому в очи. Він „відводить“ дим руками в иньшу сторону, на пів жартом говорячи: „Туди баба діти водила, туди!“ Семениха вибирає найкрасший, жаркий вуглик і подає на долоні бадіці. Так „грешно“ поводить ся тільки газдиня супротив гостей. Во-на-ж під осінь, чей Біг дасть, буде газдинею в своїй хатці. Сьогодні у неї вже основини нової хижі на пустому, дикому клину, на покинечу села, край Довбушевого звору.

Надходить дяк із псалтирею. Всі витають ся з ним сердешно і облесно і

не дорікають йому в очи за те, що припізнав ся. Семениха дякує йому красно, що прийшов, не гордував ся, тай веде його за „стіл“ на перше місце.

— Тут буде моя голова лежети, ек Біг дасть. шо вмру в своїй хатці, тут най тепер голова сїдає, — припрошує вона його гостинно.

Дяк кладе псалтирю на стіл, скидає з себе байбарак ¹⁾ і капелюх тай роззуває чоботи. Бадїки приглядають ся його капелюхови з коротенькими крисами і чоботям з довгими холявами, тай угадують один навперед другого, що воно могло би коштувати. То все дістав дяк „в дарунку“ від панотця за те, що обходить добре конї-брикарі.

Семениха присуває цебрик зпід стола ближше ід дякови, кладе на стіл новіський глинячок з водою із прелїщеною сьвічкою. Кумки приносять більше сьвічок, приліплюють їх до берегів цебрика, до хліба, до соли на столї, а котре величенькі, то тицькають їх у руки бадїкам і собі по одній лишають.

Бадїки поважніють і тихомирять ся. Майстер Никифір уриває роботу, уперізуєть ся і теж бере сьвічку в руки.

Дяк хрестить ся, запалює сьвічку і хрестить нею воду в цебрику і в глинячку, а відтак сїдає на лавицю і кладе босі ноги в цебрик. Семениха засьвітила

¹⁾ коротенький сїрак.

свѣчку від дякової і передає вогонь усім гостям. Свѣтла горять блідим полум'ям, а вітрець виколисує їх на всі боки. Бадіки заслонюють їх долонями перед вітром.

— Семенишко, аби-с держела свѣчку скоса, тай аби уся скапала си, — поучає старий, сивий бадьо Федір.

— Тай аби-сте гніт не сікали, бо він, счез би, буде радувати си й кавалічкам ²⁾, — поправляв Никифір.

Дяк отвирає псалтирю й читає більше з пам'яті: „Блажен мужик іже не йде на свѣт нечестий і на путо грішне не стане і на сідало губателів не седе...“

— — — — —

Семениха приклякає, хрестить ся і бе поклони із свѣчечкою в руці. За нею уклякають усі її гості.

— Ой, Господічку любий та добрий та солодкий! — приповідає вона і з свѣчки ока не зводить.

— Господічку наш добрий та пишний та файний! — роздали ся покірні, просячі голоси.

У Довбушевім зворі виспівують птахи. Чи вони також молять ся, чи навпаки, може регочуть ся, або проклинають кого, то годі пізнати. Зазуля кує комусь щасте-долю, а комусь неолою-смерть. У кого гріш у ремени, тому долю, а у кого ні, то біду. А Семенисі не

²⁾ крихіточки.

кує вона ні с'як ні так, бо вона її кувана не чує. Вона глядить на с'в'ічку і уважає, щоб не загасила ся, тай усе повторяє: „Скапай си, нечеста сило, скапай си, ек ця с'в'ічка сканує си. Ей Божічку, скапай си, нечеста сила!...

С'в'ічка скапуєть ся, а Семениха від молитв'ів упріває. Бадіки клячуть теж і відмовляють уривками Оченаш. Як пролетить яка птаха, то вони дивлять ся за нею і кивають один на одного головами. Видко, що привязують до її лету чимале значіне. Але рівночасно забувають, на котрому місці вони урвали Оченаш і тому зачинають знов з початку. Дяк не впріває, бо ноги держить у воді; він лише щораз то більше хрипне.

Бадіки утомили ся, уже зачинають уставати і стоячи молять ся. Куми поховали згарки с'в'ічок у пазухи і лицями прицали до землі; їм вигіднійше так на руках лежати. Одна Семениха молить ся на вколїшках, не вгаває. Її с'в'ічка докапує. Дяк дочитує послїдню кафтизму захриплим голосом.

— Мн'юца С-с-с-ина с-с-с-с'в'ітого Духа аміні! — у один раз застогнали бадіки.

То Семенишина с'в'ічка скапала ся до послїдку. Тиша...

— Скапав си нетрудний! ³⁾ — крикнула гей з просоня Семениха.

³⁾ чорт.

— Скапав си нетрудний! — повторили радісно гості.

Знов тиша...

Никифір бере сокиру в руки і йде ід вуглови. Він розперізуєть ся назад, шепоче свою тайну примівку, закусує зуби, підносить сокиру і гатить нею з усеї сили у вирубаний замок підвалини. Бадіки й кумки уважно дивлять ся на його незвичайну роботу.

— Чули-сте, ек задуднідо? — питає віддихаючи Никифір.

— Чули-сми, бігме, чули-сми, — відповідають бадіки й жінки.

— То я його так зарубав, що мні ме темити!

— Зарубали-сте нетрудного? — допитуєть ся ще Семениха.

— Зарубав нетрудного! — одвічає гордо майстер.

— Зарубав го на віки вічні амінь! — потверджають бадіки.

Семениха виймає зпід стола цебрик з водою і приносить ід підвалинам. Дяк бризькає тою водою замки підвалин на всіх чотирох углах.

Никифір в мить позакладав поперечні підвалини в подовжні і збив їх кілками, тай перехрестив ся, а за ним Семениха і всі її гості.

Всі посідали за стіл. Семениха з помічницями кумками поприносила миски з начинкою, з помашченими голубцями й свекляним борщем.

— Вінцюю вас, Семенишко, шестем, здоровлем на многоліт! — проговорює утомлений дяк.

— Дай вам Боже, Семенишко, легкого прожитку в новій хаті! — бажають бадіки.

— Аби-с, любко-кумко, мала хліба тай до хліба, тай аби ті Господь боронив від нечестої сили, Дух святий при нас! — приязно приговорюють кумки одна навперед одної.

— Дековать вам, любетка, файно за добре слово, тай за вашу ласку, що помогли-сте ми скараскати си, Дух святий з нами, щезника. То так ми тепер легко, ек бих си на світ народила!

— Чий Біг даст, що тепер він вже не наверне си, ця земля честа, тай хата буде честа, тай аді й ти кумко честа! — потішають бадіки.

Семениха частує горівкою насамперед дяка, а відтак за рядом усіх гостей.

— Ану-ко досїгайте, душко, ану так ек дома, ану будьте ласкаві! — припрошує вона кожного з окрема, а найдужше вже принукує кумки-помічниці, що за кожним куснем утирають і запишнюють губи.

— А вам, панї реентий, аби Господь на діточках відплатив, що-сте мні так, ек на світ народили.

Дяк наливає собі горівки і „вінчує“ другий раз Семенисі..

— Ви тепер не пантруйте нас, — говорить він, — але декуйте Богови, шо-сте збули си нешестя. Ми самі упо-раємо си з божим даром. Нівроку стів не порожний, харчу ласка божа.

— Хіба би хто Бога гнівив, ея би пішов голоден! — каже Никифір.

— Не заходь си, кумко-любко, але сїдай і ти з нами! Доста ті вже наму-чило тай накарнувало! Адї, обї-сми ра-зом дївочили, а ти ек сухариця протїв мене. Ек би-с із того сьвіта прийшла.

Семениха сїдає на краю тертиці і підширає рукою бороду.

— Ци-ж не було від чого, любетка, знидїти тай зчорнїти? То петь рік, ек один карнувало ⁴⁾ мнї тай карнувало!

— Петь рік, то не петь день! Ка-мінь подав би си за тїлький чес! — жалують гостї.

— То так мнї мучило, шо-сми не знала, шо роблю, тай куда ходжу!

— А казав-сми покїйникови Семе-нови: не клади на тїм місци хату, бо то місце нечесте! — поважно пригадує собі старий бадьо Федїр.

— Ей, згадував покїйничок, в-одно згадував, тай каїв си, шо ті не послу-хав, Федїрку-душко. Таки зараз першої ночі зачело шос на подї мотлошити си, тай гуркотїти, ек би фїров тарахкотїв.

⁴⁾ карнувати-мучити.

Відтак ек пішло нам з Петрової днини, тай на сьогоднішній день. Насамперед унала на нас та напасть; учіпив си нас фільвартір за ґрунт. То — каже, — камара тай камара, мусите корнети си звідси. Та ек зачели-сми ходити по судах, та по термітах, та штайрантах, та по натарях, та по адукатах, тай виходили-сми таке, шо нікуди виходу. Фільвартір виграв; найшли у табели так, шо наш ґрунт мае на камару піти, а лишье си нам оцес клинок. Клинок — каже провізорія — твій, а царинка уся стоїт на камарі. Я кажу, шо люди присьвідчут, шо то мій дедя робив, а сендзя каже, шо дедя украв від камари, тай роби, шо хоч. Шо нам люди не наговорили си, шо нас не розраювали си: лишіт, бо комара скрізь мае право! Але шо то, нетрудний, Дух божий з нами, Фурт свої: продай дранку, не попусти!

— Випродала я, шо було не було, тай годую адукатів. Прийшло си відтак, унав покійничок у лежу, а я всему раду дай. Цего щезник габучьит на постели, а мене Фурт⁵⁾ до міста віріджеє; до адуката, тай до адуката. Прихожу я раз із міста, а цес застиг. Лишила си я сама із нетрудним, прости мені Госпідку! А він у-одно на поді: грим тай грим! Тай прийшло си до такого, шо сказали мені пани з хати забирати си.

⁵⁾ раз-у-раз.

Ой, сказали, легко би си їм тигнуло так, ек мені було легко. Стала я в гадках, а він, Дух святий при нас іршених, юдит мене на своє. Ходжу я по містї несамовита, а на плечах так ек добрий огузок.

— Ей кайте си люди, кайте! — жахають ся кумки.

— Ану дивіт си! Така тежка погань! — дивують ся бадіки.

— Ек не буде тяжкий, коли кров хрестенцку ссе! — виясняє дяк.

— Так він мене давит та давит, аж здібає мене наш піп. Розповідаю йому свій клопіт, а він вислухав тай каже:

— Це тобі, бабо, в тім ніхто так не порадит, ек наш депутат Кановский!

А нетрудний собі в ухо мені шенче: депутат Кановский!

Допитала си я до того депутата, а він мені каже:

— Дурна бабо, на шос підписала си, тепер пропало, хіба би-с ішла до Відні до тісаря просити.

— Де хочете, туди піду, — кажу я йому, але не кажу сама, так нетрудний мені дихтує. — На край світа піду!

— На дорогу маеш? — питаєть ся депутат.

— Найшло би си кажу! — кажу. — Спечю малаю, тай огірків возму.

— Іди гет, дурна бабо, то траба двацїть левів за тоту біду, — каже, — за шнирьку ⁶⁾ дати.

— Ей бадю! Двацїть левів, гадайте собі! — чудують ся бадїки.

— Адї, двацїть левів, ек один Грей-цїрь! Та екос буду старати! — кажу я йому, а сама на Мошка гадку маю.

— То, — каже, — добре; приходи до Відні, тай приноси ахта, а я тобі все зроблю, бо я туди їду на посїдзене, ци на еку нужду. Тут маеш карту, аби-с мнї відпитала.

— Падочку-ж наш! Аж де ті справив! То бадю раз голова, шо то він комо тісаря сидит! — зацікавлюють ся бадїки.

— Таки так чув-сми, шо — каже — він права рука у тісаря! — толкуе дяк.

— Взела я у Мошка двацїть левів на клин, тай далї до тої Відні, а то все нетрудний мене веде. То ек завів мнї на ту шнирьку, то сьвіт йшов переді мнов переверци. Пани сидют навкруги мене, тай регочут си, а менї сьвіт колесом іде.

— Тото не пани, то вони, щезли би! — розумуе Никифір.

— То так ми крутив си сьвіт цілу днину, тай цілу ніч, тай ше раз днину. Чую, а то бере мнї за плече екийс пан,

⁶⁾ шнирька-залїзниця.

тай виводит на двір. Дивю си, а то таке місто, ци палати, шо-сми з роду такого не виділа. А нетрудний мені шепоче: то — каже — Відня. Тримаю я фурт ту карту від депутата в руках, тай сама не знаю, де я. Але екийс великий пан з шаблев хап за карту, тай мене на віз, тай замкнув. А тото ні віз, ні бричка, дознаки ⁷⁾ таке, ек панцка хата. Затарахкотіло тото зі мнов помежи мури, тай стало. Ведут мене у мур на гору, тай справляють, аби-х сідала. Сижу я, сижу, аж дивю си, а двері риш: виходит депутат Каньовский, таки сам він; і борідка його і бесіда його.

— Ти, каже, бабо, чого хочеш?

— Я витігаю з платини ахта, тай кажу, шо то ніби він мні так раїв. Чітає він, читає, тай каже:

— Добре, тепер я не маю часу, але ти дочитай си до Василя ⁸⁾, розумієш?

— Та ек цесе, кажу, вертати си назад у село до Погрібеникового Василя?

— Дурна, каже, Гуцулко, то не тот Василь, то такий дім, шо називає си Василь, шо там харч за дурно, — на, маєш карту.

— Тото у тім краю дають ніби имне хаті так, ек у нас христїнина кличут? — доглупуєть ся старий Федір недовірчиво.

⁷⁾ дознаки-достоту.

⁸⁾ asyl.

— Іду я з картов на долину, а там до мене знов пан з шаблев, ек не глипне, ек не завірит си. Я прошу, ци не знае, де Василь сидит, а він шос шверготит, але так, ек не христенцким ези-ком. Кажу я йому, шо адї я дурна, шо нїц не знаю, шо до царя прийшла, а він мене знов на віз, тай далі! Та ек замкнув мні, то не знаю, куди мні возив, тай шо робив, бо нічо не темлю. Лиш знаю, шо-сми си уздріла у нашім місті на бангофі.

— Тото все тобі так привижувано си, любко-кумко, бо нетрудний тебе блудом водив! — не довірюють кумки.

— І мені видит си, шо то він так тобов закрутив! — притакуе Федір.

— Хто знае, ци таки не привиділо си вам, Семенишко, шо то ви нїби до тісаря ходили, тай до депутата, то відї все його работа, щез би! — сумнівають ся иньші бадїки.

— Адї, сама не знаю, ци то такий сон я мала, ци мні блудом водило, але це знаю, шо-сми Каньовского видїла, тай говорила-сми з ним.

Бадїки усьміхають ся, а кумки покивують головами.

— Не рунтаймо ми нечесту силу, лиш говорім за боже. Добре, шо вам полекшіло, Семенишко! — дораджуе не-терпеливий дяк.

— Таки не згадуймо, най щезае! — згоджують ся бадїки..

— Най щезає, най щезає, Дух
святий при нас! — загомоніли кумки.

— Тепер сплати, кумко, довжок,
тай сиди собі у хатці, як у Бога за дверми,
це місце чисте!

— Я тому таки рада, кумочку
Федірку; дай Боже жите панам, що
лишили мені влиня, тай ще з колешні
материян відступили.

— Таки так, що дай Боже панам
жите! — бажають Семенишені гості.

* * *

Фляшка дзоркала об синю порцію
стільки разів, скільки Семениха часту-
вала гостей. По камеральних, темних
лісах розплили ся голосні, мужицькі, п'яні
голоси :

— Дай Боже панам жите!

БІЛЬМО.

Так-от як ластівчине гніздо висить на Магурі Тимофієва хата. Коли-б хто з долини подивив ся на неї, то не знати, чи вгадав би, що то акурат хата. Не багато тих ялівцевих корчів довкола неї, а так її заслонюють, що лише жменю вершка видко. Але як Тимофійха затопить у неділю під обід, то дим чімхає геть д' горі поверх корчів, і тоді будь хто розпізнає, що то не чорний ріг камяної плити, а людська хата.

На Магурі нема їх більше, лиш Тимофієва сама одна, а довкола, куди оком кинути, все камар.¹⁾ Тому нікому не було в голові прокопати туди возову дорогу, аби був до хати вхід тай вихід. А Тимофієви й поготів се не в голові. Нащо йому дороги, коли нема що возити, тай „тегла“²⁾ нема! Свою пилу винесе він і стежкою, як іде до схід сонця

¹⁾ цїсарський ліс.

²⁾ ючна худоба.

на трачку різати ковбки. Стежка хоч яйце качай; від цїсарської дороги через гору просто перед сам поріг заведе. Від коли Тимофій прийшов на ґрунт Параски, то лиш один голий раз прийшло ся йому нарізати на стежку. Тоді, як золотник ймив був його в понереці від того, що підіймав на трачці сирий дубовий ковбок, і він хотів умирати. Тоді провадила його Параска до сповіди у церковцю за третій звір.

— Аби-с си запала в озїре на пре-сподне, ска-с прикра! — стогнав тоді Тимофій. Але то лише раз так було, і він уже про те забув, а навіть онісця гнівався на „попа“ за то, що не хотів зійти із цїсарської дороги і з хати взяти тіло його середущого покійничка Митрика.

На самому вершку Маґури стоїть високий, побілений стовп, що його на щось там закопали „еднорали“. Тимофій не навертав ся спершу до того стовпа. Але як-раз пани справляли польоване і під тим стовпом склали свою „арнарію“³⁾, а його закликали, аби сокотив, і відтак пачку тютюну за тее дали, то від тоді навик він до того стовпа. Як прийшло яке сьвятце, то він нераз пересидїв там ціле пополудне. І дуже радїв, коли його відтак хто запитав:

— Ба що варе показує ваша віха, бадіку Тимо?

³⁾ пожива й прибори.

— Ге! показує, брачіки, на баталію, так дринчшила вчора, ек би плакала: буде каліцтво! — відповідав з рішучою певністю Тимофій, вдоволений тим, що люди признають йому немов право власности над стовпом.

Сьогодні вже ранієсько вийшов простоволосий під „віху“ і відмовляв Оченаші до неділеньки сьвятої. Від коли найстарша його донька Анничка вкалічила, від тоді Параска дуже лоточить його. А то її верх у хаті, бо вона на дідизнині, а він лишень „на ґрунті“, тому мусить угоджати.

— Ти приймаку, ти загнав мене в біду тай збавив мені дитину! Казала-сми: не бери корову від жида, най ще-зає від нас, а ти, господарю, свої тай свої. У папір було мое слово завити, чуеш, у па-пі-і-ір! — дорікала йому безнастанно Параска, а Анничка ще помагала нени.

Тому Тимофій усе втікав із хати. Вчора обіцяв ся кум Танасій повернути до него тай подивити ся, що Анничці хибує. Він добре розумієть ся на маржині!

Тимофій пантрує під стовпом, коли кум іти-ме із лісничим до коршми. Доконче хотів би зацитькати Параску, що-би так не уїдала на нього. Вона при чужому не буде рипіти-дорікати, але буде соромити ся.

Нарешті діждав ся Тимофій кума. От іде дорогою д' горі так як би від коршми.

— Куме гив! — крикнув він двічі своїм дрантивим голосом.

— Агив! — відозвав ся кум.

— А ждїт-ко!

Тимофій зійшов на дорогу і привітав ся з кумом, а відтак став вихваляти сьогоднішнє веремя. Коли-ж крок за кроком дійшли до того місця, де зачинаєть ся в бік стежка до Тимофієвої хати, став Тимофій пригадувати кумови свою вчорашню просьбу.

— Ану будьте зобашні, кумочку Тана', тай зайдїт на чесок до мене.

— Та то так. ек сми вам казав, куме Тимó: ек поголубіло ціле око, то рахувати, шо буде більмо. Але пізнає шо на то око?

— Та от-їк ізза ніхоть може пізнає, а може й ні.

— Я би-х з радної душі, кумочку, пішов, але тото біда, шо пилюю си, бо пан жде у коршмі. Адї, сказав тепер: аби мені зараз була слуга! — тай мус бути, хоть з під землі бери. Знаєте, кумочку, то служба.

— Ей говоріт свої, таки ходїт на чесок тай решта; сегодни однако недїля.

— Гм, або я знаю? Ну, але піду таки, бо-сми вас побезпечив, тай то моя фіна⁴⁾ ваша Анничка.

— Ану-ко, ану, ек би ваша ласка, ходїт та глинете. Вы май туди коло

⁴⁾ похресниця.

маржинки знаєте си тай таки ратуєте добрим людям, дав би вам Біг здоровлечко тай ласку небесну.

— Ей, ратує си, чіму би-х не ратував, таже то віді худібка кождому мила!

— А! ек екийс казав: за жінков так не жель, ек за маржинков; сегодни корова то мама в хаті.

— Берім таки хоть куди, то корова мама в хаті! Збудеш си чілїдини, то сто за тобов швиріти-ме тай шкірити си, а коровку ек відженеш від хати, то будь здоров. Хоч бери та їж собі гоголі!⁵⁾

Бадіка Танасій, що йшов по заду, пристанув на хвилину, виймив із уст люльку, покотав нею по цибусі, вицідив „дзему“ з вушка, поправив протичкою перегорілий жужіль маркотки тай доложив губки, щоби ліпше курило ся. За той час відійшов від него на пару ступнів бадіка Тимофій і аж тоді запримітив, що не чує за собою кумового ходу. Він пристанув і собі, а щоби не оглядати ся буцім без причини, став говорити тим самим голосом, що й до тепер:

— Сегодни сьвіт на маржині стоїт!

— Ек кажете, куме Тимо? — відозвав ся бадьо Танасій, що як-раз упорав ся з люлькою і пустив ся догоняти кума.

⁵⁾ колїна.

— Та я, аді, кажу, що і без цієї мами не гаразд христининови.

Тут впер Тимофій свій погляд на кумову люльку. Верхня його губа накрита пристриженням, острокільчастим вусом, піднесла ся троха від долішньої і відслонила чотири нїї передніх зубів. Забоїни по обох боках рота вчинили ся глубшими, а зморщки лица згуртували ся понизше очий. Тимофій усміхав ся, хоч до сьміху не мав охоти. Але кум Танасій чинив ся, що не бачить кумової усміхненої оскомины і не почаствував його люлькою, тільки пакав сам.

— Таки аби-сте знади, що не гаразд; я борше без їди обійду си, ек без оцеї смолечки.

— Га, та у вас тепер, Богу декувати, за це не біда, по-при пана то й вам шос капне.

— Так, аби наломом ⁶⁾ було, то не мож, зважесте, казати, але що правда, говіти не говію.

— Ну, ну, та я то ніби так кібзую, побережника кожде має в самі.⁷⁾

За сим словом урвав Тимофій бесіду. Хоч він не заспокоїв хвилевої кортячки, то все-ж таки вона скоро відступила від нього. Мужицька кортячка не така химерна, як паньська, що не попустить ся пана, доки не наїсть ся по

⁶⁾ над потребу.

⁷⁾ в пошані.

саму шию того, чого вона як-раз бажає. Тимофієву кортячку прогнала його невідступна товаришка, журба, що на вид його низької хижі вправді не більшала, лише давила своїм давнім, важким тягаром.

Він опинив ся з кумом перед своєю хатою.

— У вас, куме, видко полуденок смажукт, — відозвав ся Танасій, вказуючи рукою на дим, що клубком висував ся з маленького вікна і стелив ся на слоту навперед Тимофієвої хижі.

— Може бути, що моя приставила окріп на кулешу дітем, а в тім не знаю. Ану ходіт, ек ваша ласка, у хату.

— Я би-х казав, може би таки на дворі пообгледати, тут май видко.

— Це ви добре кажете, в хаті темно си. Анничко, ге! Ани'!

З хати озвав ся плаксивий, тонкий голос: — Гив!

— А вийди ста!

— Та чого-онь?

— Не питай чого, ходи!

— Чого сидиш каменем? Вийди, аді, чуеш, що дедя з кимс говорить, а я без запаски, — озвав ся другий, глухий, жіночий голос.

Анничка виходила.

— Аді твій батько⁸⁾ прийшов, — промовив Тимофій до доньки, що вперед станула коло одвірка і призирала ся

⁸⁾ хресний батько.

одним оком, хто такий говорить з дьидем. Потім приступила несміло до Танасія і поцілувала його в руку.

— Шо дієш, Анничко, дужя? Еге, та ти нівроку, ек я вижу, вже дівочиш, у заплітках уже!

— Га-а! Дівка, кумочку, росте, ек жидівска лифа. Аді, вже на Головосіки вісімнацятий рочок!

— Наперед би більше, куме Тимó. Величеньке то собі даст раду будь де, а мале то лиш пицит: їсти тай їсти.

— Біда з малим тай з великим біда, кумочку Тана, а з дівков то у двое біда!

Анничка станула коло льиді і запишнила ся. Голову схилила до долу, заціпила уста, личко мимохіть прикрасила міною засоромленя, правою рукою „когутки“ на вусі обертала, а лівою сорочічку мнула. Коли-ж у хоромах скригнули хатні двері, доміркувала ся вона, що неня убрала ся вже в запаску і прилагодила ся вийти до гостя. Тому споглянула вона сьміливійше на хорімні двері.

Тимофїха зупинила ся перед порогом, перевязала ще раз темно-червону хустку на голові, підтягнула висше під пояс запаску, погрозила півголосом дітям у хаті: „Цитьте, бо вас убю“, і вийшла.

— Славайсу! — сказав Танасій, розпочинаючи привитане з кумою.

— На віки сла'! — відповіла Тимофїха.

— Шо си діє, кумко Пара', миром?

— От миром, Богу декувати, позаек миром. Шо май туди коло вас, кумочку Тана'? Шо кума діє, та худібка, та діточки ци дужі?

— Ет, дужі ше до екогос чесу.

— Гаразд, шо дужі; ек здоровлечко є, то грижі менше. Аді у нас гнів божий!

— Ану жди-ко, жінко, — перервав Тимофій, — аді я просив кума, най би обіздріли, ци то кинуло си її більмо, преч би си казало, ци яка примха.

— Хоть най уже і не обзираю, то я вижу, шо то більмо, аді на тім оці. — Танасій приступив д' Анничці, відтрутив руку, котрою вона при згадці про більмо накрила невидюще око, розтулив обома руками повіки, подивив ся з міною знавця в око, похитав головою тай нарешті махнув рукою.

— Шо-сми казав, то таки так акуратне: більмо ек груба латка на ввес постів, саме таке дістала була корова Юри Глґбічкового.

— Ей головочко-ж ти моя онь нещеслива, — заголосила Параска, шо враз із чоловіком уважно приглядала ся кумовій роботі і нетерпеливо дожидала його ретельного вислову. Анничка почервоніла ще дужше, як червоніла тоді, коли збитошні легіні прозивали її на вулиці „сліпцунков“.

— То кажете, кумочку, таки більмо? — питав ще недовірчиво зажурений Тимофій.

— На, маєте! таже мені віді це не першина! Нате, дивіт си самі: аді ціле око поголубіло, гоздечки знак, а відси йде білий рубец почerez саму саму середину ока тай не пускає днину на спід.

— Ей падочку-ж мій нешесливий, гірький мій сьвітку чорний, — падькала ся безупинно Параска тай заломлювала руки. Танасій доказував дальше свій осуд.

— Попробуйте, озміт тай закройте їй дуже око, а кварівливим⁹⁾ най си дивит на то, шо я скажу.

Тимофій закрив доньці око і чекав, шо кум скаже. Кум підійшов наперед, шпурнув на бік кований бук, скинув із себе байбарак¹⁰⁾, поправив на плечах дзьобню так, аби бляшка з написом „с. к. strażnik lasowy“ припала саме на груди тай так накликував:

— Тримайте, ку', полюцки, аби ні раз не жмуркнула.

— Я затулив так, шо не жмуркне, — відповів Тимофій.

— Тепер диви си, Анничко, просто на мене.

Анничка сїпнула ся на той зазив у дячевих руках, хотїла вчинити волю батькови і подивити ся, але дедьо зганьбив її за то:

— Стій чопом, не рунтай си!

⁹⁾ недужим.

¹⁰⁾ короткий сїрак.

— А шо, видиш мене?

— Ні, батьку, не вижу, бо дедя тримає.

— А не видиш, шо я маю на грудіх, — питав дальше Танасій, вказуючи рукою на побережницьку бляшку.

— Ой ні, не вижу!

— Не видиш, аді, ордір у батька?
— підповіла Параска.

— Ні, не вижу!

— А шож видиш?

— Нічого; так шос, от-їк мраку.

— Пустїт, куме Тимо, тепер видите самі здорові, шо нема шо куди робити, то тверде більмо тай говорило си. Хоть би наші вороги так виділи.

— А я би ше казала, може би чим засипати, ци ек кажете, куме?

— Не сердьте си, кумко Парасочко, але я вам скажу, шо то пuste ваше говоріне; на це більмо нема ліку, абисте куда ходили.

— Ей бідкож моя, бідко! Шо це нас найшло, у хаті нас найшло, нещеслива наша годиночка, кумочко Тана', — пїдила Параска крізь губи, шо скривили ся до плачу на темному худокостому лиці.

— То ше, зважесте куме, коби то хлопец попацив¹¹⁾ таке, то нам би це не в голові, але дівка, то, знаєте, клопіт! Ніби й сором і нема чого (таки спо-

¹¹⁾ потерпів.

дівати си, аби голову накрила; кожде обмине хату, а ми на ґрунтик так не біровиті, тай то тому так гірко, — жалував ся жалісним, але поважним голосом Тимофій.

— Коби-сте були відразу ратували! — обставав при своїм Танасій. — Тепер пропало!

— Ей та ратовало си, чіму би не ратовало си; дві неділи за волосок не спала-сми, в одно лїтеплом¹²⁾ відмочувала, бо то гет було око обкипіко, тай шо з того?

— Га-га! Сама собі вирискала, то най тепер знає, ек дедї не слухати. Казав-сми: сокоти си, не гони коровку межи чужі товарета, а вона ні тай ні, ід богацкій маржинї, ґаздиня, прилучела.

— Лишіт, куме, то причка, — лагодив Танасій.

— Ой причка, причка, смола би го втела, того царшека рудого, аби не дочікав уже нікому худібку на випас давати!

— А тото ви у Манашкового сина були взяли? — питав Танасій, сідаючи на дрівітню.

— Ага, у того... — хотїв доповісти Тимофій, але Параска перехопила його своєю відповідію.

— Таже аек. у того мантаря, шо шкуньгає на одну лабу, скривило би го

¹²⁾ тепла вода.

ше на другу так, ек він мене скривив. Аді, кумочку, ніхто таке не видів тай не чув: упхав нам тогід навперед Дмитрі теличку тай каже: телиця тівна, ек прийде за три неділи теле, то будете мати скором у хаті, а по році займемо на ермарок, та шо буде поверх вісімдесять левів, то ваше. Та така була згода. Прийшло си відтак, ми чікаємо три неділи, штири неділи, ба й другі штири, аж на деветім тижни у середу найшло си теле, вибачте за слово. Цепаяю я корову, цепаяю, аж тут лучила си ця причка. Займила дівчина корову у лучку, а там дес пасли Манчулові воли, та ек спунили корову, тай ріг пішов. Ця дурна взяла боронити, тай аді віл засігнув рогом під саме око. Я учула крик, прибігаю, а ця лежить ні жива, ні вмерла. Тай зараз потім приходит жид тай відбирає корову. Ви, каже, збавили мені корову, то я вам це не подарую. „Та ек збавили, очі би ті вилізли, паршеку, — кажу я йому. — таже ріг виросте другий“. Ні, каже, беру собі корову, а ви мені хоть заплатіт триціть левів, а хоть я вас подам до суду. Міркуйте собі, екої нам паршек заграв! Шо тут робити, думаємо собі, триціть левів то не ірейцір, ані два, а ми мали у паскуди вже передний довжок. Взяли ми тай полагодили си при сьвідках. Десетку нам спустив, а дваціть левів маємо дати, міркуйте, кумочку, дваціть левів за ріг коровечий.

— На це, любко-кумко, нема ради; шо си винно, то мус віддати, а за Анничку, то я вам скажу таке: Я аді справив си шукати служки для пана, та най таки білше не шукаю, дайте ви свою Анничку туди. Пан добрий, не жонатий, дітгий нема, тай чого траба? А там їй буде так ек у раю; екбисте уздріли, екі там гаразди, то-бисте своїх очий забули. Шо покоїв, шо одежини, шо начиня, а шо їди кашерної, на сьвітї кашерної.

— Про мене хоть і зараз най би йшла, але коби знате, шо пан схоче її взети, кумочку пишний.

— Я вам кажу, шо возме, бо таки возме, бо я так кажу. Аді прилагодьте її так, ек годит си, а я йду за паном тай стокміт си¹³⁾ тай далі.

— Ей коби тото Господь милосерний спустив на нас таке щесте, — проговорив Тимофій.

— Та я віді на шос маю рот тай з панами я аді так, ек з вами.

— Та коби-сте, кумочку, так робили, дав би вам Біг здоровлечко.

— Ек для вас, то я тото зроблю, бо то моя фіна.

Анничка слухала з увагою батькової бесіди і раділа в душі будучому щастю. Про її гадку і згоду ніхто не питав ся, тсж вона мовчала. Танасій устав, накинув байбарак і справив ся йти до коршми.

¹³⁾ годити ся; токма — згода.

— Куме, га! Єк би то робити, аби він не пізнав більма? — радив ся ще його Тимофій.

— Най з боку стоїт Анничка та най руков закриє око.

— Добре кажете, гостїт у добрий час!

— Гостїт у добру годину! — побажала Тимофїха.

— Це ласка Божа, жінко, коби лиш пан узев, аби не задрів більма. То би-сми небого жили! Тогди йди у ліс по ломадже, єк у свій город!

Тимофїха з радости збула чоловіка мовчанкою. Вона звернула всю свою увагу на доньку.

— Іди лагодь си, Анничко, возми мою сорочічку з плечіками тай поєс.

Анничка побігла з ненею в хату, взяла сорочку і полізла на під перебирати ся. З долу з хоромів навчала її неня, як на службі поводити ся має.

— Аби-с мені добре мештерела си, чуєш, Ани' — говорила вона так голосно, щоб донька на подї могла її чути.

— Не бійте си, ненько, я буду слухнена.

— Шо ті пан скаже, тото аби-с робила, хоть би ті сказав гній тіскати. Та видиш, то у нас біда, нема шо в губу взети, слухай, небого, пана! Тай аби-с нічо не кинула у покоях. Ци локшини, ци балабухи, то ти очі зажмури, а нічо палцем не кивай. Істи будеш там мати по вуха, голодом не меш ходити. А по-

дарує ті шо пан поверх токми, то ти возми, а я прийду туди тай возму 'д хатї, а за сорочічков прийду в суботу в вечір.

— Тай накажи ї, аби не дивила си панови в очі, бо заздрит більмо, — дораджував з надвору Тимофій.

Анничка лагодила ся сама, а Тимофїха зайшла з чоловіком у хату і на-раджувала ся над токмою з паном. Менші сестрички і братчик Семенко зміркували, що їх найстарша сестра пригото-вляєть ся йти кудись; повилазили на під і стали цікаво допитувати ся, куди вона збираєть ся.

— До пана йду на цимбрилю, то будете мати шо їсти! — говорила вона радїючи.

— До пана, до пана, до того, шо лїс має тай егоди тай афини тай дрова? — перекрикуєть ся дїтвора.

— Цитьте, не верещіт, бо його шо лиш не видко. Семенку, а чуй, дитина рує, іди возми на руки.

Діти підскакували з радости...

* * *

— То, проше пана, пего газди тота дївчина, — інформував Танасій лїсничого, шо трошка заточував ся в один, то в другий бік.

— Так муф, цо хцеш за еден рік! — звернув ся лїсничий до Тимофія.

— Ци-ж я в тім розумію, проше пана фештиря тай злісного? Я дітий ше не давав на цимбрилю.

— Ну, бо німам часу, кажи так, альбо так!

— Та шо Божа ласка тай панцка, та най того буде. Я знаю, шо аді нишний та годний панчік не зробит нам кривди, хто би си радував чужому мозілеви!

— Но, то дам ей футраш і убране.

— Аби Біг дав панови здоровлечко.

— А умі цо коло кухні?

— Шо скажете, всеціно зварит, вона у мене вже газдиня — прихвалювала Тимофійха, шо впоїла очи в пана і наче-б рахувала кожде його слово.

— Гет всеціну вміе, — потверджував Тимофій, — ци кулешу зварити, ци борщ барабуліний, ци рибу, ци малай снечи. шо душа захоче!

Лісничий усміхнув ся, глипнув на дівчину і ще раз усміхнув ся. Анничка загнупила голову в долину і зачервонила ся. Вона і соромила ся і раділа.

То дьидько перший раз в житю хвалить її.

— Тож нех зараз ідзе зе мнов!

— Ну, то шож, ек траба, то траба то аді йди Анничко з паном.

— То моя фіна, проше пана фештиря, то вгідна ¹⁴⁾ дівка — представляв панови Танасій, прощаючи ся міною з кумом.

¹⁴⁾ працьовита.

— Но, ходи, дівче, ходи, — кивнув пальцем лісничий.

— Іди, не бій си, Анничко, іди з паном, — захочували доньку дьидьо й неня.

— То таки, проше пана, рахує си служба від завтра, чи пан схочут аж від другої неділі? — питав ще несміло Тимофій.

— Службу лічу од піршого!

— Аек, аек, панчіку файний, від першого дня; сьогодні маємо неділю, а від цеї середи за тиждень маємо Богородички малої.

Вийшли на дорогу. Лісничий іде передом, за ним його побережник Танасій, а по заду Анничка з похиленою головою. Вона соромить ся. Боками по-при дорогу біжуть її дві менші сестрички і братчик, що не втерпіли і крадьки втекли з хати сестру виряджати. Братчик Семенко несе на руках найменшу сестричку Гафійку, що ще не виросла так, аби її неня по-старала сорочинку. Він не може підбігати і при кожному перелазі кричить на сестрички, щоби подождали його.

— То наша Анничка пішла з паном, — хвалять ся малі сестрички бадікам, що лежачи сьвяткують на царинках неділю. Бадіки всьміхають ся, а вони біжать гейби на здогін за сестрою.

— Вже веде сьвіжу, — замічає один бадьо, коли лісничий далеченько відійшов наперед.

— Аек, веде сліпцунку, — потакуе другий.

— Шо-сми мав казати: тудя йде вона в порожні, а відси верне си в повні, — глузуе третій.

— Буде добра на перехід, — насмїхаеть ся ще иньший.

— Чілідина з водем пуста на перехід, — глумить ся гурт.

* * *

— А то мой, жінко, я гадав, шо то лиш мужик дурний, а то трафлеют си й межи панами дурні!

— Ану заткай си! Ек би-с поредний був дедя, то би твої діти не ходили на цимбрилю.

— Говори з тобов, коли ти свої! Таже вона там у гараздах буде тай ше одежину даст; коби лишень не заздрів більма, бо відрідит тай пропало.

— Акурат менї це в голові! Раз токма була тай уже; хоть най собі тепер голову ломит. Я ше каю си, шо не стокмила си, аби дав за цес рік три леви, адї нема відки Манашковому лифу заплатити. То таки ек хотїти, говорити, а за своєв дитинов жель, ци калїка, ци дуря. А в тім Біг свїтий знає, ци то справедливе більмо? Менї видит си, шо то їй лише луна на оці.

— Ей, ека-ж бо ти жінко дивна! Раз цеї, а раз тої; то не милив си

єкийс, що каже: з бабов ні в брід, ні в воду. Таже ти чула, що кум Танасій казав! Ше й еке більмо! Погане більмо!...

Тимофій переклав руки на-вхрест тай обернув ся до дрівітні усьміхаючи ся:

— Генер не будеш, небого, киндїти, надсадиш си під ломаджем, хїба би-с мні на тот сьвіт вирїдила!

Але Параска мовчала. Сперла ся на острову, на якій сушили ся два глиняні варіннички і банувала за донькою. Ніби так гейби банувала, ніби так, як би сердила ся на чоловіка, що він ані крішки не банує, ніби й добріла на нього, — а на правду радувала ся несподіваному щастю...

Горнець.

— Кілько вас тут є іршених, то абисте були сьвідомі: Через оцес варінник я на старця зійшов. Як моя умира, то я не помнів-си, то забув-сми як заорав. А Самарка каже менї вчера, що то все горнец. „І жінку затратив-ес і сам пропав-ес, каже. Аби не горнец, то ти до сьогодні газда“. А я на Іду не вистравний, храмів не роблю, людей не скликаю, бо не бірую, усі знають. Як за покійнички покдало си на полицу, то чепів до сьогоднішного дня.

— Ти бадіку, не псууй собі прапу, але дивиси за другов жінков. Тобі граба такої газдинї, аби тобі на голові горшки била. За кожний раз, як прийдеш з коршми, то оден горнец. Або ти на чілїдину, або чілїдина на тебе верже.

— Як верже, то буду знати, що є за шо, що моя газдиня мнї файно чістує. Але цес варінник піде зара' на черіпки. Аді у тоту обіч го шпурею у терне, най си розсипає, най ми в хатї не робит окаянїє.

— Мой, та то ше мудрий варінничок, на шо розмітаеш жіночу арнарію?

— Вивеси, каже Самарка, тот горнець тай розбий при людях, тай тогди тобі пофолосит-си. ¹⁾ Єк руков відверне. А мені жінка через біду вмерла! Таже ви темити газди: Єк покійничька лежала, то прийшла до мене якас ленка, ²⁾ шо селом ходила. Тобі жінка подужіє, каже, але звари ї курку. А я став у гадках, що тут робити? Різати, ци не різати? Єк Гуцул возме си куретину їсти, гадаю собі, то пан Біг відбере кулешку. Але послухав-сми публіки, тай брадьки, аби мир не знав, зварив-сми в оцім варіннику курку, а жінка на другий день очі замкнула.

— То нема шо, бадіку, на зайду складати, ти чій не дитина, то знав-ес, шо з паном Богом не траба гиришкати-си. Що не годит-си, то ні; за курку пан Біг Гуцула карає. Зайді нічьо си не стане; підслухав сьпіванки у селі тай повітрив си далі, а ти приймай кару.

— Хто знає, може і зайда вже минув-си, бо він, брачіки, зтеревив усю курку; покійничка лиш дзьемки покушіла.

— Ей де! Іму си гріх не пише, бо то ленка, усекої молитви знає.

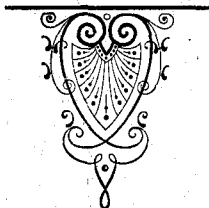
— То най го холера зітне, шо мні так збавив, на смерть збавив. Люди! таже я був газда, а сьогодні голак.

¹⁾ пощастить ся

²⁾ сурдутовець

— Знав-сми зайди послухати, знав-сми жінку заситити, а не знав-сми горшок з хати вікинути. Тіму-сми лайдак, пенюга остатний. Але ви, ґазди, будьте перебашні, шо я таке ротом мелю. Може мні попустит-си біда, щезла-би, може устаткую-си. Аді, сокотіт-си, бадічки, най шпурею. Ге-е-ех! На черілки пішов, чуєте?

— Слухайте, слухайте, як черіпе кочее-си, аби так біда відкочювала-си. Бігме шо так: най Гуцул не бере-си до курітини, най не гнівит Бога! Будьте сьвідомі, ґазди!

Ч і ч қ а.

Лежить розпростерта на толічні підгірського села і випрочує свої грудками грузи обліплені ноги. Кудли паршивої, необліненої шерсти мокріські від поту. На задних стегнах і на боках запалого черева звисають здохлими селедцями жмутки гною. На хребті ятреть ся рана, а мухи ссуть із неї „матерію“. Хвіст судорожно тріпаєть ся, але не розгонить ані мух, ані пари. Чорна грива розкудлала ся кісками по обох боках напруженої тонкої шиї. Закаправілі очи накрили ся повіками, із проміж закушених, ненакритих зубів тече піна. Дуже мучить ся. . .

Над нею скулив ся гей приземкувата, дулава кривуля-верба, Гуцул і обганяє крисатим капелюхом кровожадні мухи.

Недалічко на боці стоїть вяска нових, смерекових коновок, кошіль з лишками і бесажки з гелеткою¹⁾ кукурудзяного зерна тай смугляве сідло з попругами.

¹⁾ чверть кірця

— То ти мні, Чічко, лишееш, самого серед Бойків лишееш? — зоводить Гуцул знеможеним, розколеним голосом.

Із його глибоко вритих очий покотилися дві великі сльози і сканулися через пару на хребет шкапи.

— То такими-сми ті отавами візимував, то так-сми ті, Чічко, вікохав? То абис знала, екому-с газді петнацть рік гарувала, абис темила. Не кривдуй си на мні, моя Чічко, не кривдуй, то ти упала си в пусті руки, у лецтий рід!

Шкапа простягнулася як дріт й трутила агонічним рухом властителя, що ляментував над нею. Очі її відімкнулися і станули лубом. Вже більше не киваєть ся. . .

Гуцул підвівся із землі і вхнюпив болячий погляд у трупа товаришки:

— За того, що-с ми домівку вігодувала, то я ті псенков²⁾ на тот сьвіт віріжею, то так ти у торбеїв заробила си! Аді ека опока на тобі, аді ек шкірка ти потріскала. Але стебла чужого не рушила-с, але не заклев ті ніхто в сьвітї, то най си текне від такої муки. Ти ріг собі у ногах віходила, хребет-ес собі поломила. Однако-сми заробили си, душко, однако!

Із його рук випав капелюх, а лице скривилося до плачу.

— Гей люди добрі, за шьо мні так Біг покарав! — плеснув долонями і став

²⁾ багною (сїном на багні зібраним).

микати собі чунер. — Скорней си душко Чічко, скорней си, аді терхівочка³⁾ хребет ті виїла, аді мушня ті ссе, аді вся кров з тебе випарувала! Самого мні д' хаті виріжеш, самого? — голосив, як мала дитина.

* * *

— Мой хло', Гуцулійо, а ти здурів, шо так ревеш над кобилов? — гукнув наторопом підгірський, тогосільський мужик, що справив ся у ліс через толічку.

— Аді озміт довбною та вгатіт ми в голову, най си не дивлю.

Гуцул припав ід шкані і обмотав її напружену шию синожилавими руками.

Підгірянець приглянув ся близше і засоремив ся своєї бесіди.

— Мой Пе', Ники', Фе', а йдїт-же суди! — крикнув він у ту сторону, як ідеть ся ід сільським хатам.

Гуцул бовтає лицем по кінській гриві і приповідає:

— То такими-сми ті отавами вігдував, то. . .

Надбігли прикликані мужики.

— Шо упала? упала? пустіт кров, ратуймо! Ратуймо христїнина! Ножя! — озвали ся наполохані клики.

³⁾ усі пакунки що їх кладеть ся на осідланого коня.

— Нема куди шьо робити — то вже по всему — сперечив раньший очевидець.

— Минула-си?

— Ого!

Всі ратівники звернули тепер свою увагу на Гуцула. Взяли ся відривати його від кінського труна.

— Беріт мні люди та добивайте та най буде прах на цалий сьвіт — кричав він несамовито і повилював⁴⁾ ся ід шкапі.

— Май розум, бадіку, тото вже пропало, мерця не підведеш, — утихопарювали люди, підвівши його силоміць на бік.

— Не траба мні тепер на сьвітї, бігме не траба; аді киньте ми грани межи очі!

Гурт лагоїв його бесїдою:

— То причка, бадіку, та най си на цім текне, не відходи від розуму.

— Я нікому межі не випас, віхте псенки нікому не взев, то за шьо мні так Біг покарав? — жалував ся бадіка і торгав ся з рук, що його цїпко держали.

— Теску Ник' — радить один із ратівників, — ану ведїт чоловіка д' хатї, тай заберім терхівку до вас, бо то нема коли грати си.

— Аек, аек, берім чоловіка д' хатї, най си втемит — притакнули другі.

Стали брати Гуцула тай терхівку ід Никифоровій хатї. Він торгав ся і рвав ся ід шкапі і завірював очима.

⁴⁾ не хилити ся падаючи.

— Гей люди добрі, зробіт ми тут амініь тай перекажіт моїй, най веде діти з торбами.

Повели. . .

За часок прийшли два леґіні з рискалями і взяли ся закопувати Гуцулову Чічку, аби її богацькі собаки не рознесли і не внаджували ся до маржини.

— Це, хло', сам хамут, не конина — каже один.

— Та видко си, шо хамут; не з'угарне було ходити тай вренуло — каже другий.

— Аді черева нї раз не видко!

— Відки буде черево, коли тот торбей старецкий стебла наші не має? Я ше був приземком, як-сми го затемив.

— То в'одно ходит з коновками такий, ек сьогодні, днями не ївши. Аді кашпук з тютюном то білший, ек у неї черево.

— Віді й він довго не потегне!

— А! Їго таке, шо лиц го дес на дорозї найдут, тото тїнь чоловіка. Але ше ми сьогодні сьмішно, ек собі нагадаю, ек він передтогїд на Бриндзейчинім весїлю вимінев був усі коновки, тай дали йому начинки⁵⁾, й порцію горівки, а він завів гуцулскої:

„З тої гори два явори межи ними чїчка
Бодай-жеж мні смага втела, шо-с така
маціцька“.

⁵⁾ страва з кукурудзяної муки.

— Ой кажу, що маціцька!

Взяли її піднімати, щоб кинути у викопану яму.

— Нема ваги!

— Бо зморене сарачетко.

— Ов! то мой хло' скрізь бідує мир божий!

— Скрізь на сьвітї біда! Аек біда, ше ека біда!

Закопали Чічку із шкірою, із гривою тай з усім; не лупили, бо шкіра дуже потріскала ся, то на постолі пуста.

*

*

*

Перший раз в житю вертає коновкар до домівки сам-саміський. На плечах бесажки з кукурудзами а під пахою Чічина узда. Осінний вітер жене прудко крізь густі бори і дує коновкареви у розшімкану пазуху на груди.

Йде із лісів шум, таких глухий, жалібний, прошибающий.

— То файне я віданечко несу у домівку, то хата від зойків лусне — обвівають холодні думки серце коновкареви.

Мертволиций місяць вибалушив свої совині очі з поза набресклої хмари і стелить його горбату тїнь назад него-

Коновкар обертаєть ся назад себе, хоче погладити свою Чічку, запитати ся її чи дуже змучила ся, чи терхівка глібоко в'їла ся у хребет, — хоче потїшити її що вже не далічко хата.

Та замість Чічки видить він свою тінь із терхівкою. Йому робить ся студено коло його розмяцканого серця; воно терпне.

— Осиротилас мні Чічко, тай жінку тай діти, то тепер нам всім крєпір буде!

І тисне узду під пахаю і корняє ноги до дальшого ходу.

Що візьметь ся йти борше, то зараз спирають його голі як пять мужицьких пальців діти, спирає жінка.

— Шо я їм тепер скажу? Печінки розседут си їм тай мені!

Страшно боїть ся своєї бесіди, що нею повістувати ме домівці про Чічку.

Вітер дуще скомлить по яругам і розпеченим жигалом вертить ув ушах коновкареви: нема Чічки, нема нашої мамки!

Він пошпотуєть ся об камінь на дорозі, викрісує з нього вогню, бо його серце розпалюєть ся, заходить кипячою смолячкою.

На момент відтерпає.

Він знов обертаєть ся назад, хоче сказати Чіцці, аби ськотила ся і ударила ся об той там камінь, але Чічки нема, лишень його горбата тінь стоїть назад него.

А в долині той потічок, що в ньому він на попасі Чічку напував і сам із нього пригорщами воду пив, без вишину допитуєть ся його своїм плаксивим журкотом: де Чічка?

А той темний, понурий ліс дивить ся на нього своїми великими очима й допитуєть ся усіма ротами: де чічка?

А тота придорожна громадська травиця, що цілу ніч умиваєть ся сльзми від нав'язного пороху і тремтить голіська від студени, піворить дрожачим голосом: де Чічка?

Коновкареви вириваєть ся із запечених грудий тяжкий струнішілий стогін. Він ще дужше тисне узду під пахою і підводить задеревілі ноги.

— То сарачетко доброго серця було. Сьогодні люди гаде, а вона петнацїть рік вірне робила. Аді вкусити не було шо, а ми усіх Бойків переходили. Хоть голодні а хоть босі, завше ходили. Де ека е коновка у Бойка, то все моя Чічка переносила, а я лиш дзерно носив тай кошелики з лижками.

*

Ні місяць, ні зорі не хотїли дивити ся як коновкар витати ся ме із своєю челядкою. Геть поховали ся за хмари мраки, що розстелили ся по горах і давить їх своїми важкими краплями гей розтоплене олово, гей мужицькі сльози.

Коновкар увійшов у хату, скинув з плечий бесаги і споглянув задубілими очима на жінку й на діти, що схопили ся із землі від потахлої варті і кинули ся витати дьидю.

Коновкариха борзенько вибігла, щоби розсїдлати Чічку, накрити веріткою і дати їй ліки на „золзи“. Дітвора впелескала ся до дьидї:

— Дедику! ми устарали Чічці сінця, три везці устарали!

Коновкар не відзиваєть ся.

Улітає до хати назад коновкариха і з перепудженим поглядом питаєть ся голосом, що прочуває розпуку:

— А Чічка де? Ти сам?

— Дедику, ви де лишили Чічку?
— заіяла дїгвора.

Коновкар береть ся відповісти, але його уста не можуть відімкнути ся. Він вхопив у руки узду і показав її у відповідь жінці-дїтям і весь затремтів, а очи попісніли.

— То ти сам прийшов? — зойкнула жінка вдруге.

— Нема Чічки дедику? — завели дїти.

— Нема! — жбухнуло жасне, тяжке слово із коновкаревих грудий.

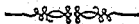
Так жбухає кипяча кров із серця, що його тяжкий камінь роздавлює, розтріскує. . .

* * *

Таке темне зробило ся на дворі небо гей саджа, що вихоплюєть ся з диму фамілійної ватри і присідає гуцульські стїни, стелю, лица, очі і затикає гуцульські горла.

Із коновкаревої хати опадами вибігаєть на зігнилий дах придушені стони і вкосичують його собою :

— Чічка! Чічка! Золота наша Чічка!

На-боже.

Попід великими образами купки скавулених бадіків на колінках молили ся. Поперекладали голови на плечі і простягненими руками сьвітців ¹⁾ за все просили, або поскладали на грудях долонї тей дощечки до купи, попідпирали ними похнюплені лица й жалібними голосами відговорювали уривками Оченаші.

Хрестили ся і били кулаками в голі груди тай жалї свої виповідали. А як у яким важнім пунктї сьвітців просили, то тріскали долонями тей терлицями тай щире стогнали, очима благали й покло-ни били.

У бабинци жінки покотом як груш-ки лежали.

Бо чілїдина мусить файно до Бога скласти ся, хотївши, аби її молитва була приймлена. На колїна має упасти, має голову на землю склонити.

¹⁾ сьвятї.

Так годить ся, так сьвяті собі хочуть.

Тай так молила ся вдовиця Семениха на самому затилю. Ой молила ся, до землі припала, землю цілувала, опадами завертала.

Сьвітла в церкві горіли, до сьвятих крізь ладан кліпали, за гріхи ласки у Бога молили.

Мужицькі стони росою із сьвітців стікали.

Дяк по щирости відгалакував, аби відправа була красна, аби сьвятим душа радувала ся.

Дзвони гуділи, ревіли і дзеленькали, Семениху легоньким гребенем по голові чесали.

Молила ся за синове здоровле, аби у воську кулі його обминали, аби не умер тамки. Чула, як кулі у воздухах гуділи, як по поли качали ся і землю рили, людську працю трошили.

Відси хмара й відти хмара, самі сині кабати, самі людські діти. Одні на одних стріляють, шаблями проколюють, кров потічиною тече, нема „гальту“.

— Осішнюків Грицко уповідав це тої неділі на толічці. Він тісарска дитина, відслужив своє; знає, що то баталія може.

Як легіні з села збирали ся й на богацьких возах у восько виїзджали, то такої жалібної висьпівували, що все село плакало. Богачі плакали, сиnam у руки сороківці тицькали, в коршмі у горівці купали ся, дітей на смерть виряжали.

А вона з боку дивила ся, приступу не мала.

„Ой в тісаря добра служба та лиха
[заплата

„Не в одного жовнірика головочька
[стята“.

Легіні співали, а її син сидів на країчку богацького воза тай дивив ся за своєю ненею. Але він так на неї дивив ся, що їй у очах темніло, пам'ять відходила. Такий сумний, такий блідий був, як не тога дитина. То так йому банно було за своєю ненею, що сама лишаєть ся. Та лиш най сараку не банує, най не кривдуєть ся, бо вона йому нічо не дасть. Що мала, то дала, а за решту най буде вибачний, бо нема відки. Як-би був покійничок дедя жив, то булаби лиш на сина прятала, а бідна вдовиця що дасть?

Вози покачали ся, прірва людей прірвала ся, туча візків розлила ся. Розстунай ся земле!

„Ой тісарю, тісаріку, на шьо нас
[вербуєш?

„В маґазинах нема хліба, чьим нас
[нагодуєш?“

Воянцка співанка їй причувала ся, гей сумний, невиразний шум у лісі.

Сині кабати мінили ся протів сонця, як чічки за очі ловили. Гострі багнети полискували, як зеркала; чесати ся у них можна би.

У воздухах ворони літали, крови шукали. У тім моменті баталія буде. Її сина кулею поцілють.

— Але ек найесніший тато е добрий, шьо го неприятіль не роз'юшит, то він війни не зробит, най сараки во-яки відтановлеют-си, каже, — уповідав Іван Піштаків жінкам коло церкви.

Гей сонне видіне пощезали хмари жовнірів, і вона молила ся, шоби найяснішого тата ніхто не роз'юшив.

Десь така палата, як церква велика, десь у тій палаті від срібла-злота мовня бе. Ліхтарі, як стоги високі, свічки снопами горять. Десь віттар великий, злотом кований, срібними гаками до землі прибитий. Луна від світла йде, на стінах трясеть ся. На віттарі тісарь сидить, найяснійший тато. Як він так сидить, то муха не сміє летіти. Навкруг него восько рядами клінчить на розказ чекае. То як тісарь письмо собі не злюбить, то ніхто його не зіпре, баталію зробить. Лиш палцем кивне. Як у письмі стоїть не по правді, то каліцтво буде. Але на тотэ мир Бога просить, аби кривди не було, аби тісареві файно жило ся. Аби тісарська земля пишно родила, аби тісарська маржинка дужа була, аби в хаті лежі не було.

В церкві заклекотіло, від молебних стогнів вітер повіяв. Мир тиснув ся наперед на-боже давати, бо служба зачала

ся, дяк записував гроші за живих і вмерлих. Тому Семенисі настолочив чийсь постів голову і перервав її молитву.

Вона кленучи устала і подала ся за тою филею, що гнала наперед.

Хрестила ся і біла в груди, всі розпята обцілувала. Пхала ся д' дяківській лавці і кінець хустки розв'язувала зубами.

Діпхала ся і диктувала дякови в ухо, аби записував :

— Оце за тісарску землю, аби родила, тай за маржинку тай за здоровле, тай аби ніхто не роз'юшив найснїсшого тата.

І за кожний пункт гроші на тацу кидала.

Дяк не дочував бабиної сфїрївщини і допитував ся другий раз, а вона те саме голоснїще повторяла :

— Аби тісаря ека нужда не роз'юшила, аби...

Відтак за того саме голосно Оченаш відказувала.

Але бадіки зачули її на-боже і були не контентні.

Підштуркували ліктями один одного і підклїпували на себе та толкували собі, що вона пусто-дурно їрейцарі викинула, бо того у Бога не буде приймлене.

— Деж, брачіку, тісарь требує чїлїдинов ?

— А ! хотьби прем вола дала, то не требує.

— Пусте її на-боже, бігме, пусте !

З М І С Т.

✓ Карби	1—15
Дід	16—20
Раз мати родила	21—37
✓ Святий Николай у гарті	38—44
✓ Хиба даруймо воду	45—55
✓ Грушка	56—63
✓ Злодія зловили	64—72
Дік	73—80
Бабин хід	81—84
✓ Зведениця	85—88
Основини	89—104
Більмо	105—124
Горнець	125—127
✓ Чічка	128—136
✓ На боже	137—141

